

ЗАВРШНА РЕЧ ОПТУЖЕНОГ
МИХАЙЛОВИЋ ДРАГОЉУБА-ДРАЖЕ

Наставак претреса у 19 часова

Претседник: Наставља се претрес по кривици оптуженог **Михаиловића Драгољуба-Драже** и осталих. Друзе заставниче, наредите да се уведу сви оптужени.

Пошто су уведени сви оптужени:

Оптужени, ви ћете сада дати пред Судом своју задњу реч и по дужности упозоравам вас да у последњој речи имате право да се осврнете на читав ток процеса у томе смислу, да ли се осећате кривим или не, и да се осврнете на оне ствари које је евентуално пропустио ваш бранилац да искаже. Према томе нека преопширност, понављање онога што је већ претресено није пожељно и треба избегавати. Према томе треба настојати да будете, уколико је то највише могуће, што краћи.

Оптужени Михаиловићу, приђите Суду, усвајате ли одбрану својих бранилаца?

Оптужени Михаиловић: Усвајам, уколико се да усвојити.

Претседник: Имате ли шта да додате?

Оптужени Михаиловић: Имам да дам своју задњу реч, ја сам је спремио.

Претседник: Изволите. Ви сте чули, да вас не бих прекидао, немојте се расплињавати и понављати ствари.

Оптужени Михаиловић: Моје учешће у минулим ратовима било је за све време у првим борбеним редовима. Ја сам од ретких официра у томе погледу који је провео све време у строју од 1912 до 1918 године као поручник. Добио сам 6 највећих одликовања од којих једно по избору у целој дивизији. *Тешко рањен остајем у строју иако ми је била понуђена служба у позадини. Наследио сам све позитивне особине старе војске и никада нисам видео у нашој старој војсци ниједно зверство ни према туђину а камоли спрам свог сопственог народа. Учесник сам битке на Церу, на Руднику, на Дунаву, прешао сам Албанију, битољска кампања добро ми је позната.*

Нисам био бранилац старих режима Југославије.

Цео мој живот, у кратким потезима, биће довољан да се претставим као човек који сам наследио расуло духа у народу у овој тешкој рату и расуло војске противу кога сам се борио.

Још као поручник био сам 40 дана под истрагом у затвору за симпатије према руској револуцији. У Бугарској, као војни аташе, ступио сам одмах у везу са свима онима, који су били противу Бориса и Борисове Бугарске. *Ступио сам у везу и са претставницима совјетске армије.* Из Бугарске сам, по тражењу званичне Бугарске, послат односно премештен у Чехословачку. У Чехословачкој био сам једини пријатељ тада, кад се разбијала Мала антанта, и дато ми је видно признање од председника републике на опрштајној аудијенцији. *У Чехословачкој ступио сам у везу са претставницима Црвене армије и оне што нико у 1937. години није учинио, то сам ја учинио-отишао сам у совјетско посланство.* За време конкордата сматрао сам да је време за побуну. Долазим у Београд и тражим међу друговима офицере за побуну. То је било време, када смо могли још нешто учинити. Нисам успео. Одлазим код претставника старих црнорукаца, али они су немоћни. Одлазим даље код др. Милана Гавриловића, али ми је он казао да је време несретно и да се не може свршити. Ако се не сврши за једну ноћ, не може ништа успети.

Лазар Поповски 1940. године долази у Београд. Ја будем одређен да видим шта жели пошто знам бугарски. Тражио је само азил а да убију Бориса. Знао сам то и наш трули генералштаб, ја верујем, под Петром Косићем није смео то из фиоке да изнесе. Писмо постоји Лазару Поповском, где му ја кажем да смо само ја и он схватили шта је требало урадити.

Учествујем у припреми за 27. март чврсто повезан са Бором Мирковићем још из раније. У 1940. години ступио сам у везу са војним изаслаником Енглеске Кларком и приликом једне конференције резервних подофицира, који су дошли код њега, ја сам учествовао и пошто је тада било забрањено да се дружим са војним изасланицима био сам кажњен од Милана Недића са 30 дана строгог затвора и прогнан у Мостар.

У погледу буђења народних маса такође нисам био неактиван. У Словеначкој сам провео две и по године, ступио у везу са соколима и нарочито утицао да се у соколу уведе обука у стрељачком Гађању. Хитлеровску омладину спречио сам да демонстративно кроз варош носи беле чарапе, и употребио за то подофицире. Спречио сам прославу Хитлеровог дана у Цељу и ниједна ватра у Штајерској није била упаљена. Вршио сам предавања у целој Словенији против Немачке, говорио о Добром Пољу и нарочито наглашавао да омладина треба да то брани од непријатеља, који тек што није прешао нашу границу. Обучио сам целу Гимназију у Цељу, и мушко и женско, у Гађању. Био сам почасни претседник тајног удружења студената у Љубљани за ометање немачког туризма који је био преплавио нашу земљу. У вези сам био са друштвом „Соча“ против Италијана и од Генералштаба сам добио изјашњење да ли сам у припреми атентата на Мусолинија. На Фрушкој Гори 1940. провео сам извесно време растурајући вежбе чланова културбунда из НовоГ Сада. Био сам Гоњен

због тога, али истрага није окончана пошто је био наступио рат. У Словеначкој сам водио борбу против клерикалних елемената, који су тражили да безусловно будем премештен из Словеније, и ја сам био премештен.

У погледу војске, још од 1931 до 1941, десет година, борио сам се за њено модернизовање. Године 1931 на скупу свих начелника штабова изјавио сам да је наше наоружање немодерно, да је наша мобилизација немогућа и да ћемо пропасти. Нагласио сам да су војне школе заостале, да рчемо на ловорикама из прошлих ратова, да је наше наоружање застарело и да морамо увести нове методе у обуци трупа.

Кад сам видео да у војсци не наилазим на разумевање, тражио сам везу са политичким људима. Нашао сам Г. Милоша Рашовића и дао му податке за његов напад у скупштини. Дао сам му све и изјавио му да ћу оно што он изнесе у скупштини, ако буде потребно, и сам јавно потврдити. Водио сам борбу са управом Војне академије и генералштабом, као наставник Војне академије, због заосталости у настави. Године 1939 написао сам писмо главном генералштабу о потреби преформирања војске, истичући да овако формирана војска иде сигурно у пропаст и расуло.

Тражио сам избацивање аустријских официра из војске. Тада ме је министар војни Милан Недић поново казнио са 30 дана притвора зато што сам хтео да наведем војну управу на погрешна решења. Био сам на служби у врховној инспекцији и тамо сам водио тешку борбу у којој сам побеђен. Радио сам упут за одбрану пешадије од оклопних јединица, упут за делове војске који би продром оклопних јединица били органски отсечени од осталих делова, и то је одбачено са страхом да Немци не дознају. Држао сам у Београду три предавања, два у официрском и једно у Ратничком дому о тим проблемима. Искористио сам ову прилику за напад на нашу застарелост у методама и наоружању. Због тога био сам тужен генералштабу, али на крају нису ми ништа могли.

Из овога закључујем да сам према Немцима и свима њиховим сателитима неговао страховиту мржњу. Оставио сам велики траг у Словеначкој, а војнички рад после капитулације оставио ми је у наследство сав трулеж за читаве две деценије у нашој војсци, и не само трулеж у војсци него ми је оставио и разбијеност духа у народу.

Почетком овога рата био сам начелник оперативног одељења друге армије. Мост на Брчком не би био срушен да нисам био ја тамо. *Кад је дошло до пролома фронта добио сам десет борних кола и десет аутомобила са аутоматским наоружањем да тај пролом заштитим. Водим борбу од Дервенте са усташама и Немцима. Добијам задатак 14 априла да хватам везу са Немцима ради примирја. Ја сам рекао: ја ћу отићи али ћу се потући. Ја тај задатак нећу извршити. Отступајем ка Добоју. Капитулација војске 15 априла, истог дана кад се војска предаје ја водим борбу са Немцима код станице Шеварлије. Борна кола су отишла ја сам*

*ос*Шао само са ауШомобилима. Не могући да се пробијем, хватам се планине Криваје, почињем са рушењем пруге и телефонско-телеграфских објеката. Народу објављујем да крије оружје и нисам никако рачунао да ће се цела војска предати.

Немци бацају летке из авиона у којима кажу ко се ухвати са оружјем биће стрељан. Постајем побуњеник против Хитлерове Немачке а у рату је била тада једино Енглеска. Прелазим преко Дрине и водим борбу на љуШом пољу. Немци ме опкољавају на исШоку и деле на два одреда. Један одред пропада. Ја остајем са шест официра и 20 подофицира и војника. Стижем на Равну Гору. Доносим одлуку да организујем народ за борбу против Немаца. Бирам положај Рудник - Маљен - Повлен - Медведник - Гучево. Тежим да маневришем по томе гребену и да своју организацију ширим са југа на север и са севера на југ.

19 маја 1941 године почиње рад на организацији. Проглашавам југословенску војску а не српску. Имам борбу са својим поШчињеним који после издаје Павлићеве ХрваШске желе да су српска. Успевам да докажем да је Југославија велика идеја, и на Шоме је осШало. До 22 јуна нисам имао никога на моме терену. Постојао је Коста Пећанац. Тражио сам везу са њиме и да ми се потчини на основу четничке уредбе члан 8. Није пристао на то.

Појава партизана се дешава одмах по ступању Совјетског Савеза у рат. Примео сам прве претставнике на Равној Гори и они обећали састанак са пуковником Махином,³³⁸ али до тога састанка, на жалост, није дошло. Супротно забрани коју сам вршио у односу на друге, који су покушавали да стварају посебне армије, партизанима нисам правио сметње. Др. Драца покушао је да у име земљорадничке партије образује своје трупе али ја сам био отсудно против и нисам дозволио. Никакве сметње партизанским одредима ја нисам чинио већ сам као војнички стручњак указивао на извесне потребе важне за борбу. Немачке одмазде су почеле у Косјерићу и Ужицу. Нисам се слагао са отимањем од народа оружја док сам ја стајао на Гледишту орГанизовања народа и онај који има пушку у исто време иде са њом.

Ја сам хтео да организујем цео народ. Почео сам да хватам везу са Совјетским послаником у Софији и у Турској. Долазим и до енГлеске службе. Рад у народу је био тежак. Примили су нас на Равној Гори, само су нас молили и кукали су, сећајући се на доба прошле окупације да се не појављујем. Први мој успех био је кад се појавила једна дружина од 10 пљачкаша, који су почели да пљачкају околна села. Напао сам их и онда је народ почео мени да прилази. То је био мој први успех. Други успех био је напад на Групу Никчевића који је припадао међународној бриГади коју је водио Дуле Димитријевић и после напустио тражећи Косту Пећанца. Ја сам их примио братски а кад су почели пљачкати ја сам их опколио и напао. Тако долазим до напада на партизана у Планиници. У 12 сати ноћи дошли су ми сељаци из села Говорећи да су тучени, неки измлаћени и одведени и да су пљачкани. Са 30

људи кренуо сам у напад и тако је дошло до напада. Сведок Ружа Главинић није могла да опише догађаје, јер није имала наочаре. Ја, који носим наочаре добро знам јачину истих по диоприма. Она је рекла да ме је видела у бради и под дрветом, а ја гарантујем да она не може видети ни само дрво. Било је и других сведока, који су могли боље да опишу све то иако ми нису били наклоњени. У борби ја сам био заобиђен. Изгубио сам једнога борца, а један је био рањен. Ја сам имао 14 људи а 15 је био Јанићијевић кога су отели од Аце Мишића, а ја отео од њих и одмах стрељао пред њима. *Сви су они пуштени са Равне Горе, Ја сам се поздравио са њима и они су отишли.* Крајем августа Недић тражи да дођем у Београд. Писмо је од два реда. Ја нисам ни ишао нити мислио да идем. Али Александар Мишић је био ту, и под изговором неким, Мишић је желео да оде у Београд. Ја сам хтео да видим шта хоће Недић. Мишић, који је отишао, провео је три дана са Јовом Ненадићем у Барајеву на лумповању и ухватио је везу преко Луке Шпартала. Јавио је после да је Недићу прочитао добру лекцију и да ништа није урадио. *Све приче о неким успесима са Недићем демантовали су сами догађаји који су се доцније дешавали.*

Три састанка имао сам са маршалом Титом. Примео сам маршала Тита потпуно искрено. Наши су се састанци, на жалост, претворили у заједничке оптужбе. Сваки је водио листу оптужба и ми смо конкурисали један другом у оптужбама. *Ја сам тада казао маршалу Титу да би збиља могао са њим да се споразумем. Верујем да је и једна и друга страна имала своје Грешке. У то време пре но што сам се видео са маршалом Титом акција у Фочи, не знам како, почела је.*

Знам на Крупњу да је био Мартиновић, били су и партизани, доbio сам извештај из Лознице да је Лозница заузета. Извештај сам добио од Бојића. Борбе се развијају, ја нисам знао ситуацију у том крају, нисам имао још радиовезе, ни друге. Рекох, борбе се развијају, ја нисам казао не, долази напад на Ужице, *напад врше четнички одреди и партизани, али непријатељ убрзо почиње са својим казнама и притиском на устаничке одреде који отступају.*

У то време, Немци почињу извлачење из Западне Мораве. Ја, који сам још био неорганизован, осетио сам то и решавам се на напад. Није верно истини оно што је казао Глишић, да сам ја казао не нападати, *јер напао сам на Горњи Милановац, напао сам на Чачак сам и на јуриш Га освојио. Партизани су Га освојили три часа доцније...*

Тужилац: *Није било борби за Чачак...*

Оптужени Михаиловић: *Било је. ПожеГа није текла тако како је претстављено. Знам за Ужице да су у то време ушли Пећанчеви четници, па су после, када су партизани дошли, изашли.*

Даље, наредио сам напад на СтраГаре и заробио 40 Немаца, код Милановца сам био заробио 120, тако да сам на Равној Гори имао 160 заробљених Немаца. У нападу на КраГујевац учествовали су и партизански одреди и мајор Палошевић. Борбе према Ва-

љеву такође су заједничке. Ја сам дао прве инструкције како се прекопавају путеви да не могу борна кола да прођу. Партизани су имали добре стручњаке за авионске бомбе на путевима. Пре тога Пећанац се одметнуо код Немаца. Код Пожеге капетан Глишић је био ухваћен и одведен. Не знам како. Зашто не знам? Добио сам од њега хитно писмо пре стрељања, и успевам да га спасим. Код Пожеге израђујем аеродром и очекујем да се спусти први авион. Партизани у Ужицу имају фабрику муниције и пушака. На терену највећа грешка је била двојна власт. Ствар немогућа, дивљи одреди око Ивањице. Наредили смо општу мобилизацију. Ја сам водио и оне без оружја, једно време, а у Милановац су ушли и ти људи без оружја, али то се није исплаћивало, јер је те људе требало хранити и ја сам после употребио оне који су имали оружје. Ђурић је на претресу набројао седам разоружаних мојих одреда. Ја нисам имао довољно материјалних сретстава, новаца мало, а стао сам на становиште да се од народа у прво време не узме ништа, према томе развио сам своје одреде само онолико колико сам имао новаца и сретстава. Знам да је Бошко Тодоровић тражио новац, али му га нисам могао дати. Шиљао сам према Хомољу и у друге крајеве колико сам стигао на основу сретстава са којима сам располагао. Уколико ми је новац пристизао био сам у могућности да све више формирам нове одреде.

Прилив из Београда био је од официра који су се склонили на разне радове као радници, али сам их често морао да вратим да чекају док их не позовем. Узимао сам адресе. Стварајући команду места тајно и са покушајима радим на везама са иностранством. Београдски штаб успео је да створи прву везу преко америчког посланства, које је приликом одласка однело први извештај за Лисабон. Пошла је Гордана Бајлони, али ја сам се противио. Не знам да ли је било довољно разлога, али је било сумње да је она у служби Гестапоа. Нисам имао довољно података, више сам волео да оптужујем него да пропустим.

На Равну Гору долази прва мисија, долазак Хадсона, Остојића и Лалатовића. То је прва веза са иностранством иако сам нешто пре тога 26 септембра ухватио везу са једном радиостаницом коју сам помоћу једног аматера створио, а која је трошила моју огромну енергију. *Ово је била друга веза поред везе која је ишла преко со-вјетског посланства у Софији. Приметио сам у време доласка Хадсона, Остојића и Лалатовића, супротно што ми тужба ставља на терет да партизани са фронта ударају Западну Мораву. Обилазим фронт према Ваљеву и учествујем у борби против Немаца који нападају код Ваљева. Моји су до Клинаца, а партизани кажу да су били на Буковима. Одлазим за Милановац. Немци на-ступају а Палошевић се брани, Немци отступају и остављају Милановац. Преузели смо Га поново. Нисам наишао на партизана-не. Ђурић ми шаље из Краљева Грађане под вођством Веснића ко-ји моли у име Грађана „или скидајте блокаду или нас ослободите“.* Сви покушаји да ослободимо крваво су били одбијени и пре-

Шрпели смо велике жрШве и шШеШе. Имао сам много жрШава у водећим сШарешинама Блажовић и Бојовић, који је водио Драгчево које поеле његове смрти није стварно учествовало.

Напад на Ужнице првог и другог новембра није моје дело и морам ударити на Глишићев исказ. Појма нисам имао док ми није било јављено. Сва тврђења Глишића не одговарају истини. Глишић можда мисли на Вучка, Кораћа и Остојића. Не верујем да је Митић учествовао. Не бих имао разлога да штитим њега. Не верујем, јер је Вучково начело тзв. дипломатске акције. Рачић је доведен кад се сукоб развио. Ја сигурно као војник да сам мислио озбиљно ја бих напао са више снага. Тужба каже да је било више одреда који су нападали. Стварно нападача није било сем Вучка Игњатовића који је био са 3 колоне. Мени се приговарало за време ислеђивања да је било одреда од Златибора, Вишеграда и Косјерића, али стварно није било. Рачић је дошао после.

Вучко је хтео да нападне Титов штаб за време једне седнице у Брајићима. Дознао сам и најстроже сам забранио. Да сам дознао и раније ја бих најстроже забранио.

Пошто није успео да поврати Пожегу Вучко прелази преко Равне Горе и одлази у Ба. Ја сам тада био према положајима и нисам био на Равној Гори да га видим и да му кажем да су његови људи преморени и да су гладни и да оде право у Ба. Он је одмах отишао да би се тамо ставио у везу са Миланом Калабићем. Након што је Пожега пала, ја мислим у току другог, он је покушао у току трећег или можда у току четвртог... и онда кад је сваки војник био потребан у сукобу с партизанима он више никако не учествује и одлази на Равну Гору, да би пре покушао повратити Кашу и кад у том није успео одлази. Као што се види замеша на побеже. Према ономе, као да је начинио дипломатску акцију тзв. Митић, па он напао на Ужице, ја зато само то знам да те дипломатске акције није ни било. Вучка после тога ја не видим све до Златара, а на Златару добијам две ране, да ли случајно или није било случајно, ја не знам и коме је то требало. Хтели су га стрељати, ја нисам дао збоГ тоГа што је напад био лично намењен на мене. На 24 места био сам исечен и овде још имам две ране.

Никаквог скупа старешина од њих 30 није било на Равној Гори, нити је то било могуће чим је примирје с партизанима било склопљено. У тим моментима осећам да се припремају напади на мене од Немаца, ја сам распоређивао своје одреде а скуп старешина није био могућ из самог тог разлога. Ја сам могао, приликом обиласка одреда, да нађем 2-3 старешина да се с њима разговарам, ја сам дочекао сваки одред у Планиници, сваком сам одржао говор и са сваким старешином сам конферисао, само ја сам конферисао са појединим старешином а не скупно.

Вучков одред нити сам испратио нити инструкције дао из простог разлога што је преко Равне Горе побегао кад ја лично у том моменту нисам био, него сам о његовом проласку био обавештен.

Рачић није нанао на Ужице, како тужба говори, он се био само примакао и онда је почео за неколико дана разговор између Рачића и партизанског штаба. Кад је Пожега пала у руке партизана, ја који сам допустио да партизани дођу у Чачак ког сам ја освојио остао сам без иједног града, нарочито аеродрома у Пожеги. Захтевао сам само да се Пожега врати и да престану непријатељства. Да ми је Пожега враћена, борба би била прекинута, а у противном, рекао сам, напустићу околину Краљева. Уосталом Краљево је за нас било неосвојиво, и ја сам наредио Ђурићу да напусти Краљево и заузме Чачак, а самим тим он одбрану према Немцима има организовати из Чачка. Према Краљеву нисам ја на тај начин отворио пролаз Немцима од Краљева Чачку, јер је Чачак био освојен од партизана поновно и они су могли да заштите тај свој правац. Како је Ђурић извршио наређење то знам. Долази понуда маршала Тита за измирење. Примио сам одмах и шаљем Ђурића на преговоре заједно са Мирком Лалатовићем, а доцније учествује и Хадсон. Хадсон је из Британије донео поруку британске владе да се борба у Југославији не може претворити у побуну за Совјетски Савез. Истовремено преко радио-Лондона се јавља да се сви делови имају потчинити мени и на тај начин организује командовање. На оптужбу партизана за време примирја о Ајдацићевим злочинима и затим о предаји заробљеника Немцима дао сам одмах објашњење. Наредио сам истрагу према Ајдацићу и поверио мислим неком не на ић него на к, али се не сећам имена. У исто време, за време примирја, Ђурић оптужује за разоружање седам наших одреда. Осећајући приближавање Немаца а не своју пропаст, како ми се у тужби каже, журим са измирењем и кад ми Ђурић јавља о неуспеху, доносим брзо одлуку...

У овом моменту настаје прекид осветлења. Претседник позива оптуженог Михаиловића да оде на своје место, а затим наређује да се оптужени изведу из дворане док се струја не оправу. У часу кад оптужени треба да изађу из дворане осветлење је исправљено и претседник наређује да оптужени остану у дворани, па се претрес наставља.

Тако је дошло до измирења. Што се тиче извршења споразума, ја сам га лојално извршио и ја сам маршалу Титу рекао да је фронтална борба немогућа и да ћу вратити моје одреде на њихове терене. То сам му сасвим искрено рекао. Сматрао сам то за стручни савет. Они су се ипак решили на фронталну борбу, чији сам исход унапред знао. Изгубили су и Чачак и Ужице и морали су напустити Србију. *Да сам и ја у Равној Гори примио борбу сигурно бих био уништен.* Немци су довели јаке снаге, а поред тога били су боље наоружани, те се слободна територија и поред најбоље воље не би могла одржати. Ово је било моје убеђење. Јавио сам то влади и казао у депеши: „Нестручно вођени партизани су разбијени у фронталној борби. Прелазимо у герилу, што је једино могуће.“ Што се тиче Јове Шкаве и предатих партизана Немцима ја бих рекао ово: на Равној Гори нису могли остати због тога што није

било довољно хране. Ја сам, осим тога, имао преко 160 заробљених Немаца које сам такође морао послати у Мионицу. Партизане су, без мога знања, послали у Пожегу где су их преоштели партизани а после су их одпартизани преоштели Немци. Њихово спуштање у богатије крајеве било је због хране. Александар Мишић никада их не би предао Немцима. Он је и сувише поштен човек. Ово је учинио Шкава што је доцније учинио и са Мишићем, Фреглom и са мном. Само смо се ја и Осшојић на време спасили. Шкава је побегао на Шерен и ми би га убили али га је Мишић оставио јер је он на Шоме терену био једини. Шкава се није заклањао за нашу фирму, он је био самосталан војвода. Констатујем да је Шкава побегао у Немачку пре него што је био напад на Мишића. Но, он је имао разлога да бежи у Немачку са сином. Он каже о Даки Тешмановићу нема ни појма. Сведоци кажу да су партизани са Равне Горе пошли до Планинице, од Планинице до Мионице а онда од Мионице предати Шкави. Шкава их је заједно са Немцима и љотићевцима обилазио у затвору. Шкава седа у аутомобил и иде у Ваљево да види фамилију. Он каже да је имао 10, 15 људи а у ствари је имао 50-70.

Шкава каже да се ставио под команду Мишића. Међутим, после каже да није никаква наређења добијао за време напада на партизане. Ево, ово је његово признање јасно да он није био под командом Мишића. Он се све више обраћа Немцима. Остао је у Ваљевоу што значи да није смео да се врати. Са сином бежи у Немачку на рад 22 новембра, на принудни рад као што он каже, међутим враћа се 1943 Године и како одбрана лепо запажа да није могуће да се неко са присилног рада врати натраг. Дакић се не бори противу Немаца већ ради о Глави Мишићу и мени. Он денунцира Мишића код Немаца. То је било 6 децембра 1941 Године. Тај датум је важан због тога што ако би то било 1 новембра, значило би да смо већ имали умишљајан напад на Ужице и општи напад на партизане.

Мој први састанак са Немцима у Дивцима, ја и даље тврдим био је на десет дана пред немачки напад на Равну Гору. Немачки напад био је 6, значи у трећој десетици месеца новембра. Повод за овај састанак био је у томе што су из Београда дошли обавештајни официри Бранислав Пантић и Ненад Митровић и казали су ми да су на путу среди једног Немца у цивилу и каже да би било врло важно да има један састанак са мном. Тај Немац био је професор Матл. Он је био капетан и гестаповац. Ја сам објавио за Матла преко радио-Лондона целом народу да се претставља као наш велики пријатељ и да га се добро чувамо. Он је навезао да Дангић оде у Београд и он је после ухваћен и одведен у Немачку. У то време Немци су вршили одмазду. Мачва је била уништена. Ватра је лизала до Лелића. Драгица Васић и остали почели су навалљива-Ш,и да идем и тражим да ова одмазда према народу престане. Ја у Шо време осећајући шта хоће да ураде и према слободној територији пребацујем своје одреде на терен. Желео сам оно што

тужба мени замера, да створим тзв. „удар у ветар“. То је за мене као војника част да не дозволим да будем уништен кад би био уништен. Са мојих 5.000 људи колико сам имао на Равној Гори, према пет немачких дивизија које су долазиле не би се одржали били би уништени. О овом састанку као и доцнијим обавештавао сам владу у Лондону и тражио инструкције али нисам добио никакве инструкције. Под притиском Драгише Васића и осталих, који су били око мене, ја сам се решио и пошао сам тамо за Александром Мишићем. Понео сам бомбу, готов да треснем да сви одлетимо ако дође до покушаја хватања. Једнога момента плашио сам се да Александар то не учини, јер је био насртљив а ситуација је била врло тешка. Сведок Даринка Поповић тачно каже што је била њена механа. Места ја сам описао. Добио смо категорички захтев да по међународном праву извршимо безусловну предају са свим одредима и оружјем. Био сам јако изненађен. Преводио је доктор медицине фолксдојчер др. Францез. Он је стално за нас Говорио „редери“. Одговорио сам врло дрско да ме за ово нису морали звати. Казао сам да се боримо за своју земљу и да могу схватити као војници, а да народ није крив за наш рад и репресалије које смо предузели. Чекали смо сваког тренутка да будемо нападнути. Стално сам се бојао да Мишић не тресне бомбу. На крају крајева, у тешкој ситуацији, казао сам да по том питању ипак морам да разговарам са својим командантима. Осетили смо велико олакшање када су нас упитали: „Кад желите да се вратите?“

Питали су ме да ли желимо да нас чиме послуже. Рекао сам: Водом, јер ми је збиља то и требало. Сведок Даринка Поповић тврди да смо били послужени само водом. Даље каже: да јој је немачки тумач рекао да се прави споразум. То је апсолутно искључено, јер се споразум није правио. *Алекандар Мишић и мајор ФреГл су стрељани, а то не би било да је било споразума. Даље, Госпођи Мишић рекао је Недић да су Немци поручили да смо ја и Александар Мишић бацили рукавицу Немцима. Кад се зна да је тумач био чувени Гестаповац фолксдојчер Френцези, то искључује и саму помисао да ће он разговарати о томе са кафеџиком из једног малоГ села. Још мање би јој Немац рекао о предаји партизана преко Шкаве.* Сељаци су Даринки причали сутрадан да су те ноћи проведени партизани. И то је немогуће, јер је ноћ била мрачна када смо били у Дивцима, и нико се из куће није смео макнути, јер су немачки војници били свуда. Сведокиња можда меша то с оним што је доцније чула. После примирја, ја сам већ слао своје одреде на терен. На Равној Гори остао је одред капетана Воје Пантелића³³⁹ и нешто гарде. Од гарде је побегао Живко Павловић кога сам лишио чина због тога, па му је после враћен чин. Одред Воје Пантелића требало је да се крене даље и требало је да прође кроз Планиницу. Отишао сам тамо да га поздравим и испратим, али одред није стигао до мрака. Знајући да тај одред има сутра да прође кроз Струганик, решили смо се да преноћимо у Струганику код Мишића и ту смо и преноћили. Сутрадан, 6 децембра, добио

сам извештај да је телефонска веза са Мионицом прекинута. У току извиђања добио сам извештај од начелника штаба пуковника Павловића, да Немци иду према Равној Гори од Ужичке Пожеге, Милановца и Бранетића. Наређујем одмах на француском, да остали не би разумели, да сви крену на југ у правцу Голије. На Равној Гори било је око 200 људи.

Ја сам закопао цео материјал а оставио сам само станицу. Ми смо имали око 150 великих сандука акумулатора и створили велику енергију која је била потребна за добацавање Малти. Два вагона телефонског материјала излукли смо из Чачка. То је било пронађено и све спаљено. Спаљена, је и школа у Брајићима где је био наш магацин, из кога нисмо успели да извучемо материјал. Одред Пантелићев стигао је у Планиницу 6 децембра и био је ухваћен од Немаца и одведен у Ваљево. Штаб је успео са Гардом да се повуче у току ноћи између 6 и 7. Немци су спалили зграде које смо ми имали за смештај људи. Све је то попаљено.

Оно извиђање које сам послао према Мионици да виде шта се дешава враћа се Гоњено од Немаца под ватром. Ја сам био тада у кући Александра Мишића која је доцније спаљена.

Одмах узимам у нашу пратњу и мој савет да оставимо коње. Александар није послушао. Спуштамо се у Лисичији Поток тежећи да се бацимо у правцу Ваљева. Добијам извештај да Немци долазе од Мионице и Ваљева и да смо опкољени са свих страна. Мишић и ја разгледамо шта се дешава и у једном моменту немачка патрола нам довикује „Халт“. Лежемо на земљу. Остојић је такође ту. Немци према нама иду у стрељачком строју ПОГнуте Главе. За време док смо стајали и лежали они нас нису видели. Одлазимо у Лисичији Поток, али Немци наилазе. У томе моменту Александар је примио на себе један другарски дуГ који му ја не могу заборавити. рекао је: „Ја сам официр“. Он је то рекао пошто се са осталима, договорио: да спасемо Дражу. Тако је Мишић одведен а обе наше пратње заједно са Александром и мајором ФреГлом биле су ухваћене. Немци нас Гоне, али ја залазим дубље у шуму у жбуње. Немци пролазе на 10-20 метара, али нас нису видели. Одатле се пребацујемо у село Брајиће. Улазимо у једну кућу и питамо да ли је домаћин тамо. Кажу нам да није. Питамо да ли су ту Немци. Одговарају нам да су у кући до нас. Онда се пребацујемо у шуму церову, правимо жбуње и заузимамо место које сваки пешак избегава.

Тако проводимо, 7, 8 и 9 децембар. Посматрамо Равну Гору и одаШле видимо целокупан покрет немачких колона које нас Гоне па чак и авионе.

Моји ухваћени људи стрељани су на терену, па чак и Грађани. Када су Немци одлазили враћам се поново 13 децембра на Равну Гору. Тамо налазим већ Мирка Лалатовића, видимо акумулаторе и радиостаницу. Међутим, наилазе изненада Немци. Успевамо да спасимо радиостаницу, али су нам уништени акумулатори.

Александар Мишић и мајор Фрегл стрељани су 17 децембра. Равна Гора се претреса. Ја се повлачим према Горњим Прањанима. У овој области проводим Божић 1942 године, после Божића одлазим у област Горњег Милановца где остајем до 21 маја 1942 године када сам дошао на Златар гоњен од Немаца.

Морали смо се разбити у строј. Оставили смо сву пратњу и остали смо само нас тројица: ја, Остојић и Вучковић. Кретали смо се у области Рудника и одлазили у Гужу, тамо смо нашли Смиљанића, који није био легализован, као што каже сведок Ђурић. Једно време био сам на Буковици. За све време у области Горњег Милановца непрестано сам Гоњен од Немаца. У пролеће у марту 1942 године почнем са развијањем унутрашње радиослужбе. Инжињер Томашевић који је био у служби у министарству пошта ухваћен је и стрељан од Немаца. Он је био творац унутрашње радиослужбе, док је спољну службу организовао Саша Тодоровић, зато је требало дуже времена, а ми нисмо имали довољно радиотелеграфиста, морали смо отворити нарочиту школу а за то је требало најмање 6 месеци. Тужба каже да сам у зиму 1941 до 1942 године имао радиовезу са Црном Гором и да сам им давао упутства за рад. Тада на Буковику добијам извештај о великом претресу од Немаца. Хитно се пребацим, преко Заблаћа и Каоне, обавештајна служба прати ме у стопу а Немци гледају за нама. Морао сам отићи на Чемерно и ту сам нашао пуковника Ђурића који је био добио задатак да иде у Топлицу. Прелазим на Голију, Немци ме гоне на Голији. Почињем да примам материјал и новац, што још више привлачи гоњење Немаца на мене.

Прелазим на Трећу офанзиву уколико ја у тој офанзиви браним свој положај. У то време покушао сам да добијем везу са Хасаном Звиздићем, чим сам избио на Голију, покушао сам да добијем везу са муслиманским Хрватима у околини Сјенице да бих олакшао судбину нашега живља. Хасан Звиздић био је народни посланик, добија писмо од мене и пристаје да дође на седницу. У то време дешава се да Енглези, неком погрешком баце 5.000 златних фунти у једно муслиманско село, Хасан Звиздић са муслиманима дохвата се тога новца и поделе, нешто даду Италијанима и тако до уговореног састанка није дошло.

Остојић и Лалатовић, руковођени локалним зађевицама, траже од мене да се одвојим од штаба и пребацим у Драгачево, и ја остајем у Крстацу, они остају на Голији.

Претседник: Дајем 15 минута одмора.

Одмор настаје у 20,10 часова.

Претседник: Настављамо претрес. Уведите оптужене. (Сви оптужени улазе у судницу.)

Изволите наставити.

Оптужени Михаиловић: Остојић, који је од мене добио налог, да ухвати везу са Хасаном Звиздићем, одлази за Нову Варош. Тамо

налази Вучка Игњатовића и Глишића и хвата везу са Ђуришићем. Тамо фалсификују моје овлашћење за Павла Ђуришића и тамо уређују целу Трећу офанзиву. Остојић ми јавља да је Златар погодан за смештај штаба. Ја се са једном радиостаницом пребацијем преко Драгачева на Катиће и Штитково и долазим на Златар 21 маја. Истога јутра стиже Мирко Лалатовић и долази ми машина, посла Ша. од Немаца. Немци су на прагу, круже авиони и један падобранац спустио се и улетео у једну кућу и казао једном сељаку: *ако си Србин, знаш коме треба ово да даш. Тај сељак дошао је и донео ми је пакет. На њему је стајала Шачна моја адреса и стајало је да се паке Ш. отвори на личност. Тога дана чудом сам се спасао. Ја сам отворио паклену машину, примајући реферат о Гоњењу од стране Немаца. То је био моменат кад је машина требала експлодирати. Видео сам коверат залепљен. Очекивао сам инструкције из Каира, отворио сам с друге стране и нађем жицу. После ШоГа изнесем напоље и цела горња површина била је претворена у шодер. У исто време чим сам стигао на Златар, у ЉоШићевој „Борби“ излази члакак да је Дража побегао из Србије и ошистио на Златар. Немци су били навалили са свију страна. Ја нисам мислио ићи у Црну Гору, што се види из депеше, коју је Остојић у моје име упутио Ђуришићу од 8 V 1942 године на страни 43 оптужнице. Остојић не знајући да ћу пристати да идем у Црну Гору, за то и каже: надам се да ћу вам упутити једног официра за решење свих питања у вези акције у Црној Гори. Остојић, вођен локалним патриотизмом, ступа у везу са Павлом Ђуришићем, придобија Глишића и у вези је са Лалатовићем. Изводе Трећу офанзиву. Вучко Игњатовић долази код мене на Златар и случајно ме рани на два места. Остојић је хтео да га стреља, мислећи да је хтео да ме убије. То је било на дан 29 маја. Око 1 јуна пребацим се у Шавник, прешао сам Лим на чамцу. Лажно је тврђење да сам се камионом пребацио и стигао сам у Шавник. Мој штаб сутрадан је дошао камионом, и то радиостаница, Лалатовић, Остојић, Хадсон, и још један Енглец, Аустралијанац, кога смо ми звали Радоваи. Остојић, Баћовић, Балетић, Новаковић, Лукачевић претстављају групу која је дошла из Каира. Та група има своје планове. У почетку прикривено а доцније она ради отворено противно мојим намерама, руководећи се директивама из Каира. Бора. Мирковић јавно је изјавио да ме зна врло добро и да ћу послушати сваку његову реч. Ја сам с Мирковићем учествовао у припремама за 27 март.*

Оптужница ми ставља на терет тзв. легализацију. Ниједном свом одреду нити сам одобрио нити наредио легализацију. Овлашћење је сигурно дао неко други. Потребно је било да будем што више скривен и да ме што мање људи виђају у току зиме 1941-1942 године. Такво овлашћење за легализацију ја не бих никада потписао. Глишић и Игњатовић нису добили никакво наређење у томе смислу. Глишић у својој изјави каже да није знао за, примирје. Да је био на Равној Гори они би сигурно знали за ову чињеницу која.

је врло важна. Глишић у свом исказу три пута подвлачи да сам се 5 децембра састао са Миланом Калабићем. Прво и прво тај датум 5 децембар, који је три пута подвучен од Глишића, доказује сасвим обратно. Док Ђурић каже да сам баш тада, 5 децембра, био у Струганику, докле Глишић тврди сасвим друго. Тачно је што Ђурић каже. Тога дана сам заиста био у Струганику и сутрадан, 6 децембра, претрпео хватање Аце Мишића.

Игњатовић се заиста легализовао, али сам. Кораћ је био доцније лишен чина и стављен под слово „З”. Глишићев рад ја не бих могао никако одобрити. Мене је жао да га као свога команданта морам овде да дезавуишем, али сваки треба да понесе свој део одговорности. Глишићев рад, који је тек овде пред Судом мени јасан, не бих заиста никада могао одобрити. Вучко је замешао целу ствар код Ужица.

О легализацији Пантелића. Он је са целим одредом био ухваћен 6 децембра, а затим одведен у логор. У пролеће 1942 чуо сам да је био у Недићевој служби у Краљеву. Немци су га разоружали и после не знам шта је с њиме више било. Живан Лазовић није био мој командант од почетка. У прво време он је припадао Пећанчевим одредима, а доцније је мени приступио. Дакле, он није од шумског постао легалан, него обратно. Капетан Матић, то је тај „дипломата” и не знам уопште да је као такав био Недићев командант. Њему је 1943 године био поверен организациски златиборски корпус, али он је са тога положаја смењен зато што није ништа радио и, учинило ми се, једва је дочекао да буде смењен па да ништа не ради. Пуковник Матић није био мој него Недићев командант. Матић је био у области Вишеграда. Од њега нисмо могли ништа да радимо, само понеки пут учинио нам је неке ситне услуге. *Будимир Церски, Јован Шкава, Машан Ђуровић никад нису били моји команданти. Машан је два моја човека ухватио и они су обешени у Рашкој. Вешање су извршили Немци. Машана је по моме наређењу убио Кесеровић.*

Што се тиче Предрага Раковића, ту је потребно извесно објашњење. Раковићев извештај без датума види се да је писан после 1 маја, и тамо стоји моја примедба: „Одличан рад”. Према овој примедби јасно је да сам овај извештај могао имати у зиму 1942-1943 године. До тога времена Раковић је учинио велике услуге организацији. *Он је очистио Драгачево од дивљих одреда Мојсиловића и Ђуре Смедеревца, само му је измакао Божја Јаворац. Он је успео да убије у Горњем Милановцу чувеног жандармериског капетана Терзића,³⁴⁰ који нас је Гонио, а у Чачку је његова тројка убила злогласног попа Булића.* Зато сам ја и ставио на извештај примедбу: „Одличан рад”. Раковић је био способан. У његовом извештају стоји да је после седнице на Равној Гори кренуо у срез Љубићки. Ја никакву седницу нисам тада држао са командантима. Можда су какву седницу имали Остојић или пуковник Павловић, али ја о томе ништа не знам. Његова превара Марисава Петровића очигледна је, као и мишљење о добровољцима, да би могао

водити и борбу с њима. Са Марисавом он одлази у Чачак, али одред оставља ван Чачка, тобоже ради чишћења од комуниста. Тај задатак ја му никад нисам дао. Уосталом, ту је очигледно превара Марисава, јер у томе крају и није тада било партизана, који су се ради вођења фронталне борбе повукли јужно од Ужица. Раковић јасно увиђа да Немци имају намеру да прво униште партизане па онда четнике. У то време, каже он, у извештају, долазим код команданта и све му реферишем. Код кога команданта? Ја у то време, то је био децембар, нисам био у области Ужица, него на Равној Гори, а тек око 15 јануара био сам у тој области. Кога је команданту Раковић долазио? Можда Бошку Павловићу, који се у то време сматрао као командант одреда у тој области. Даље каже у извештају да је 1. маја примио команду места у Чачку и говори како је варао Недића. Раковић је био способан. Његову легализацију никад нисам признао."

Оптужени Михаиловић: Чита своју одбрану која углавном садржи: Наводећи поименце своје команданте, који нису извршили наређења Врховне команде и који су се међусобно често свађали, тукли и убијали закључује. „Тај кадар наслеђен је и који није правилно развијен нарочито између прошлога и овога рата. Са малим изузетком моји команданти су били веома храбри и многи су изгинули али у народу нису умели да се снађу и зато су у својим областима наилазили на рђав пријем.

Могло је бити и комуниста из Комунистичке партије, они који су тако васпитани отишли су у партизане, љотићевци су остали љотићевци а мени је остало само оно што није имало никаквог државног утицаја на њихово васпитање и њихово формирање.

Има маса случајева где је било између команданата свађа и трвења, наша сам много времена употребио, о томе мора да буде доказа у депешама које постоје и које се налазе код Суда. Санкција нисам имао никаквих, сменили нисам могао никога, и уколико сам то успео то је било врло мало. У извесним областима имао сам народне старешине које народ није хтео да прими, а партизани су својом пропагандом радили против официра.

На Равној Гори Палошевић је, са другим официрима, створио заверу. Ја сам је открио али нисам могао ништа, јер других официра нисам имао. Требало је или прекинути организацију или осудити. Наредио сам смјену Свете Трифковића и упутио сам друго лице да га смени да прими његов рејон, али се то лице враћа са тврдњом да Света Трифковић има сво људство везано за себе а поред тога није крив зашта је био оптужен. Исти је такав случај био и са Милутином Јанковићем.

У Пожешком срезу наредио сам смењивање Боривоја Перића, јер тамо долази нови командант Ристовић. Између њих почела је међусобна свађа на чуђење целог света. Пуковник Ђурић је против Трифуновића и Кесеровића. Пуковник Павловић почиње да ради противу мене, зато што сам му одузео командовање. Њега сам успео да уразумим јер није имао власти. У штабу је

у Источној Босни рђаво рађено. Једва сам успео да штаб растури. Ја сам им поручио да нећу више да радим са њима, али су ми они одговорили да сам ја њихов министар и да морам радити. Пуковник Врањешевећ, у својој области, наишао је на готово непријатељски пријем. Једва су га примили. И у погледу одржавања веза стање је било рђаво. У своме раду он није признавао никога па ни Остојића. Доцније сам поставио команданта Перу Симића кога такође није примио. Тако је било много случајева где моја наређења нису била извршавана. Једно једино наређење моје послушао је. Фалсификовао је моје решење и наредио Врањешевећу да с народом и својим трупима дође на Левче Поље. Ђурић није извршио многа моја наређења. Није напао на Чачак. Добио је све што му је потребно било, али није ни изишао из Јабланице. Наредио сам да поруши пругу јужно од Врања у Качанику, али он то није урадио иако је имао и довољно материјала и људства да то уради. Ђурић је добио наређење да са Косјерића сиђе, али он то није урадио. Рекао је да није смео по сопственој иницијативи да руши пругу. Међутим он је добио наређење. Требало је да хвата везу са Апостолским па и то није учинио. Енглези су од мене тражили у моме штабу да енглеског официра саслушају и убију. Али странца нема нико права да гони. Вера Пешић знала је врло много и због тога је требало да буде остављена у животу. Али она постаје сумњива, народ се побунио и њу убију. Боривоје Машић је отишао у партизане. Уистину, Воја Лукачевић, Калабић и други склапају неки споразум са Немцима са роком трајања до децембра 1943 године. О Калабићевом споразуму нисам знао, знао сам за Симића, а за Лукачевића сам чуо од београдског штаба, када је потпуно отворено са Немцима шетао.

Партизани су имали подземни рад са кадровима у току 20 година, док ја нисам имао такве кадрове, ја сам морао да их примим у организацију онакве какви су. Зато ми је била потребна покретна снага. Сваки покушај смањивања команданата био је ометен. Поред наведених тешкоћа, поред наведених случајева, имам против себе највећи комплот, који сачињавају Остојић, Лукачевић и остали.... За себе су образовали војни савет. Павле је требао да смени мене.... Нису само партизани уносили забуну у моје редове. Интересантан је Питер Бој који је тражио моју смену. Мени је жао што сам на овом претресу био нападнут од једног браниоца да сам био нелојалан. Није се могло пребацити мени, већ Павлу. Позадина је била дезорганизована. Ниједну страну мисију нисам забранио, *дозвољавао сам и стране новинаре, тражио сам и совјетску мисију*. Једном речју, ко год је хтео могао је да дође и да иде свуда. Поједини команданти нису хтели да пристану да се одвоје од мене, али су се осећали још јачи у односу на мене. Даље, дезорганизацију је уносио и радио-Лондон. Једна тешка ствар јесте што су стране станице могле имати таквог утицаја. Ја сам жалио што је цео свет био навикнут од пре рата да слуша радио-Лондон.

Сви без разлике радили су по својој иницијативи. Ипак тврдим да бих ја увео ред у организацију да нисам био ометан и да нисам имао сметње које сам навео и које ми нису дали времена и могућност да то извршим.

Тужба ми ставља на терет да сам 1942 године повезао све своје одреде и све организовао за борбу против партизана и да сам у току зиме 1941/1942 успоставио везу са овима и наређивао борбу са партизанима. Ја сам то објаснио у погледу радиовеза. Ја сам примао одреде, ја нисам имао кадрове, односно нисам могао да стварам одреде. Свет је морао да се брани и имао је оружје. У Србији Пећанац је стварао одреде. Ствар стоји сасвим другачије. Сукоби се развијају у разним временима и независно један од другог. *У Западној Србији је до сукоба дошло због постојања војне власти. Ту је настало страховито такмичење. Ни једна ни друга страна није бирала сретства за пропаганду. Партизани су чак нападали официре као кривце за капитулацију. Партизани су узимали оружје од појединаца, сматрајући да је оружје народно, док сам ја сматрао да је оружје власништво сваког појединца.*

Моја је жеља да организујем народне масе. Партизани теже да створе добровољачке одреде. Партизани ми пребацују да дајем легитимације и остављам обвезнике код куће. То није било тачно. Водио сам их али сам их морао враћати, јер је требало хране. Овако велики број, као што сам га ја имао, није се могло подићи док немам оружја. Морам да пуштам кућама.

У Ужице партизани улазе после четника, четници се повлаче. У Пожегу улазе партизани. На претресу Глишић је говорио да је избио сукоб са Игњатовићем. Ја сам видео из процеса да је било посебног уговора између партизанског штаба и Вучка Игњатовића, ја то нисам знао. *Пожегу су освојили моји на јуриш а партизани улазе, док им ми нисмо сметали. Образују се команда места и дају објаве за кретања. За нас је било довољно да је објаву издала ма која команда, док су партизани радили обратно, да партизанска команда овери. Партизани су задржали ауто Рачића доведен из Подриња, разоружали одред око Љубовије.*

Правиле су се грешке. Ја не кажем ко је правио грешке, јер су их сви правили. Све је то довело до напада на Ужице потпуно без моје воље и учешћа. Партизани узимају Пожегу где сам ја имао властити аеродром за долазак авиона. Аеродром је био потпуно у реду. Знамо шта је било даље.

На Косову био је косовски комитет. Сви чланови су побијени од партизана. Убијен је један Француз Ное, шеф једне железничке станице и један свештеник.

У Херцеговини, Црној Гори и Санџаку сукоб је избио потпуно независно од мене. Ја сам шиљао Перхинек и Милована Недељковића, они су отишли до Берана. Чуо сам за Бају Станишића, али они га нису нашли и вратили су се.

Као што сам казао радиовеза је радила а унутрашња мрежа развијала се од марта, али требало је добити телеграфиста итд.

*У Црној Гори, Херцеговини и Санџаку партизани су, где су пош-
пуно заГосподарили применили су ошШре мере. Или једни или дру-
Ги. Ко је одГоворио ја не знам. Поред ШоГа услед пресШанка про-
меШа насШутила је поШпуна Глад и несШашица најпотребнијих
артикала хране, нема исхране, соли и брашна, Павле Шамо не би
могло да сакупи да није било стварних разлоГа, јер он није био
масовик, јер народ неће да Га воде људи из друГих крајева.*

У Далмацији болесии Бирчанин је а његови сарадници поп Ђујић,
Грђић и Јевђевић раде, убацујући се у супротности између Итали-
је и Павелићеве „Независне Државе Хрватске“. Маса избеглица,
пред усташким терором, су бежале из Павелићеве Хрватске. Ту је
постојала једна тежња Талијана да они раде против Хрвата. Ту су
се формирали први одреди од избеглица. То се ширило потпуно
самостално. Тако се одреди Бирчанина и Јевђевића у „ед
мемоару“ који је шиљан у Кујбишев, помињу као одвојени одре-
ди. Неки су се партизани повукли у области око Бихаћа. Динар-
ски четници су их оставили. Партизани су успели да се у области
Бихаћа потпуно несметано организују и извежбавају за даље ак-
ције.

Јављали су ми да су партизани били потпуно неузнемиравани од
Динараца на тој територији.

У ово време ја се заносим сасма другим идејама а не нападима на
партизанае. У Западној Босни где се све решавало на конференци-
јама, што је јасно овде било на претресу сукобили се с партиза-
нима и већ збоГ тоГа што је Козара била напуштена од стране
партизана који су отступили ка Грмечу а истовремено су окупаторске
казнене експедиционе јединице опљачкале и попиле
Козару. СтоГа су народне старешине тражиле спас у томе да не
дозволе више бављења партизанима на свом територију и закључи-
чале споразум са окупатором. Ја нисам био за овај споразум, али
тако је дошло. Верујем да овај споразјм није извршен па, штави-
ше, поједине старешине деловали су и даље заједно с партизани-
ма да би у заједници с њима нападали домобране.

Враћешевевић долази доцније, али на конференцији није био. Био
је само начелник штаба, он је рекао да је дошао без икаквог успе-
ха. Ја нисам имао ни појма о постојању тамошњих одреда. Народ-
не старешине били су врло резервирано према официрима, јер су
се бојали да им официри не преотму команду. На тој конферен-
цији био је Раде Радић, Станишић, Тешановић и други и они су
правили закључке без икакве везе са Врховном командом. Сукоба
је било касније с обе стране и они су били од њих изазвани.

На Романији партизанае је водио војвода звани „Чича“.³⁴¹ Он је ра-
дио дуго времена у заједници са четницима, али ту је дошло тако-
ђе до сукоба још много пре него што је тамо дошао... У Источној
Босни Дангић такође није желео сукобе из простог разлога што
није имао зато снага.

Затим оптужени Михаиловић излаже, како је зими 1941 и 1942
године Рачић водио операције не против партизана већ против

усташа, и у момекту кад еу четници нападали код Трескавице усташе, партизани уносе дезорганизацију у одреде четника под Рачићем и придобивају на своју страну Марковића. Тада су партизани напустили ову област. Усташе врше покољ на становништво. Да би спречио даље проливање крви Баћовић је пребацио велики део становништва преко Дрине. На Мајевици налазио се са одредом четника војвода Ееровић. На његовом терену, истиче оптужени знало је често пута доћи до сукоба с партизанима, али би се они и врло често натраг помирио. Ти сукоби долазили су углавном услед размимоилажења у идејама. Они нису долазили одозго него из средине народа. Узроци су, као што истиче оптужени, били дубљи због тога што су наводно партизани пљачкали а народ је то хтео да спречи.

Затим оптужени прелази на описивање свог доласка у Црну Гору где каже да је тај долазак био око 1 јуна 1942 године и то потпуно за њега изненада, јер је био проузрочен страховитим Гођењем Немаца. У то време изашла је и објава о хапшењу његове породице у Београду и породице Лалатовића и Васића. Он је дошао на Златар на позив Остојића, који се налазио у Новој Вароши. Операције на Златар са стране Немаца брзо су уследиле са свих страна. Да се он налазио на Златару то је објавио чак и Љотићев лист „Наша борба“.

На Златару је опасно јер Немци иду од Новог Назара и ја се пребацијем код Кокиног Брода. Тако долази до мог одласка у Црну Гору уз протесте многих команданата. На протесте одговарам депешом свима командантима да је Југославија велика и да Срба има свуда и да не познајем називе по покрајинама. По доласку у Црну Гору долазим у Шаховиће а затим одлазим у село Крстац где остајем 10 дана. Павле Ђуришић описао ми је страховиту владавину партизана. У Црној Гори је Глад, људи једу коприве са мало брашна. Соли уопште нема. Тужба вели да сам се несметано бавио у Црној Гори. Није тако било. Ја сам био потпуно тајно и због тога никоме нисам дозволио да ме назива именом већ да ме зову чика Ђока. Добро сам се чувао и премештао сам се чим сам осетио какву опасност. Из Црне Горе отишао сам у Херцеговину, а када сам се поново вратио у село Крш, нисам нашао Мирка Лалатовића, који се пребацио у село Црну Гору. Никаквог италијанског штаба није било у близини за време мога бављења око Крша. Преко Дурмитора дохватио сам се Сињајевине и отишао у Поља, а из Пол-а сам отишао у Липово где сам провео дуже времена. У другој половини јула 1942 године, преко Дурмитора и Пиве, одлазим у Врбницу а онда у област Автовца. Тамо су биле борбе и нападе је изводио Остојић. Партизани су тада прелазили у Црну Гору.

Бирчанин ме је упознао о ситуацији у Далмацији и о тешком животу Срба који живе у Павелићевој Хрватској. Казао ми је да је четничка организација у Далмацији потпуно илегална и да он у Сплиту живи илегално где се лечи као избеглица. Баћовић је ис-

такао своју улогу за организовање одреда који су били легализовани али по шумама. Баћовић и Јевђевић страховито су оптуживали партизанску владавину. Истицали су ми као главни задатак напад на Хрватску. Циљ је био прећи целу Босну и доћи под Загреб. У том погледу ја сам им дао нека упутства и планове. Нисмо веровали Хрватима и Италијанима и знали смо да их треба срушити на терену. *Партизанска и четничка власна после нису постојале. У погледу напада на Италијане, кад дође на њих ред, ја сам дао потребне савете.*

Грђић се у свом писму плашио тога напада. Било је напада на Италијане, али су они често вођени под петокраком звездом. *Вратио сам се преко Пивске области и Дурмитора. Италијани су ме Гонили али њихово Гоњење не може се упоредити са немачким Гоњењем.* Отишао сам у Црну Гору и састао сам се са Бајом Станишићем. Није ми рекао ни једне речи о споразуму с Италијанима. *Баја ми је као највећу опасност истицао зеленаше и њихов разорни рад, нарочито је говорио о Крсти Поповићу. То се слагло с оним што ми је писао подбан Влаховић. Слика о стању у Црној Гори, Херцеговини, Далмацији није ни била јасна. Имао сам тужбе против партизана и против рада усташа. Радован је Гоњен од Италијана. Иако је то Гоњење било млитаво, ипак је било Гоњење. Све ово давало ми је други утисак него што сам замишљао.* Депеширао сам влади у Лондон да се сам народ ослободи од партизана и оптужио их за њихов рад. У Херцеговини и Црној Гори била је глад. Тражио сам примедбе на мој рад. Тражио сам шифру од Хадсона. Примедбе на рад нисам добио. Обрато, Хадсон ми пише писмо у коме захваљује командантима у Црној Гори за борбу против партизана и тражи састанак с њима. Посебну шифру и храну нисам добио. Слали су ми авионима оружје, али излупано и изломљено. Нису умели да пакују то оружје, и то у малој количини. Експлозиве сам добијао у већим количинама. Добијао сам и нова одела. Добивеним новцем обилато сам снабдевао све команданте у Црној Гори, Херцеговини и Далмацији. Њихови сензори имали су да купују храну. *Дале су велике суме за тридесет шест хиљада избеглица из Косова и Метохије.* Јевђевићу сам дао извесне веће суме за набавку хране. Ја сам живео у уверењу да он има магацине хране, али он је примљени новац задржавао за себе да га употреби за припремање избора после рата. Кад сам то сазнао, нисам му више давао новац. Замишљао сам прикупљање интелигенције. На састанку у Пољу договорили смо се за акцију против спољних и унутрашњих непријатеља како бисмо поставили једну правилну линију за нашу акцију. Павле је ово привидно примио, али није ни помишљао да то изврши, бојећи се за свој престиж. Ја сам нудио да издржавам те трупе о свом трошку. За мене положај команданта Црне Горе био је потпуно фиктиван. Влаховић тешко рањен и изгубио памћење. Сматра да му је Павле преотео положај. Тражи да буде командант над Павлом. Павле неће на то да пристане и да преда положај. Онда измислим Блажу

као главног команданта. Павле не слуша ни Блажу, ни Влаховића.

Павлово писмо и дочек гувернера: Казао сам да сам затекао стање које ми се није свидело, али ја сам у Црној Гори имао 50 људи. Могли су ме трпети, али нису морали. Гледао сам да спремам акцију за НДХ. На тој области нисам био моћан. Видело се из доказног материјала да су Италијани сумњали на Павла, да ће се он окренути против њих, што ја верујем да би он и учинио. То је био разлог другог мог доласка. Ја нисам могао ту ништа спречити.

Личности Бирчанина, Јевђевића и Грђића: Бирчанин болестан, добија помоћ, новац, радиостаницу, остали материјал. Италијани му нешто хватају приликом искрцавања. Радио је на спасавању народа. Ја нисам познавао ствари. Тек из писма Младена Жујовића видео сам страховито стање које је владало тамо. Он је добио задатак да прикупља и организује снаге.

Јевђевић: Није ми нико зла нанео него он. Био је делегат где год је хтео и где није хтео. Никакав задатак нисам му дао. Једном се јавио: „Ја сам ваш делегат у Врховној команди италијанској.“ Ја сам му одговорио да ту наредбу ја нисам дао. Он је одговорио: „Извините“. У Словенији му такође нисам дао никакво наређење. Грђић, кад је дошао, био је код мене и Васић. Када је он изишао ја сам рекао: „Ово је Италијан који гони Србе“.

У то време ја сам припремао акцију против НДХ и она је требала да буде успешна да је извршена онако како сам ја тражио.

Што се тиче напада на Фочу, она је заузета и поред јаких одреда усташа. Учињен је покољ као одмазда. Извршиоце не могу именувати. То су били борци који су извршили освету. Ја нисам имао појма о покољу цивилног становништва. То никада нисам одобравао. У погледу цифара верујем да нису тачне, јер често пута у извештајима се говори да је уништено 1.000 до 2.000, што је велика разлика. Тако се и у једном Баћовићевом извештају говори да је убијено око 300 жена.

То је докуменат под бр. 373 јавља да је побијено 360, не говори о неким хиљадама. Не може се ни узети да је могућа та цифра 1.000-2.000 него могуће 1.100 до 1.200 јер таква велика разлика између две цифре нема никаква основа.

Прелазим на напад на област Имотско-Лзубушки-Широки Бријег. То је најусташкија област у нашој земљи, што сам ја знао јер сам служио у Мостару. Овај крај био ми је потребан ради везе између Херцеговине и Далмације, јер се кроз те крајеве није могло проћи од усташа. Депешом од 1942 године Баћовић говори о 900 усташа убијених и 4 католичка свештеника жива одрана, о партизанима уопште није се претпостављало него чим су наоружани да су били усташе. *Сећам се да је о овоме Говорила и Павелићева „сива књига“.* *Логично је да се Павелић не би заузимао за партизана неГо за усташе.* За паљење села и убијање мирнога становништва ја нисам могао веровати и ити сам могао и помишљати да може доћи до таквих иедела према становништву. Уопште никад се нисам

слагао са убијањем и жртвама у цивилиом становништву, нити се то види из извештаја који су примани.

Прелазим на акцију према Прозору. Из извештаја и исказа сведока види се да су партизани тамо били слаби и да су се повукли без борбе. У ствари да је овде било партизана они би се тукли без обзира на јачину, то је њихов обичај. Италијански извештај говори о комунистима и о усташама. Извештај Баћовића говори о Хрватима да их је побијено 1.500, депешом извештава Баћовић да су код Прозора побијени усташе. Дакле имате и извештај и депешу. Један говори о усташама а други о Хрватима. Ово су биле усташке формације и сећам се да је због овога дошло до трзавица између Немаца и Италијана. Ја никада не бих могао да се сложим, нити сам могао и замислити да би се према цивилном становништву могле такве мере предузимати, нисам ни претпостављао да се могу убијати жене и деца. Уколико су усташке формације од нас нападане без везе са Италијанима, то би био извршен задатак. Што се тиче везе са суседним земљама, ја сам још из Србије развијао акцију са суседним земљама са главном тежњом да се подигну против хитлеровске Немачке. Имао сам везе са Бугарском коју познајем врло добро.

Генерал Иван Малинов говорио ми је у Бугарској да за 50 Година најдаље ми и БуГари морамо бити једно. Када је дошао у Србију за команданта послао ми је из Ћуприје поруку са жељом да ми помоГне породицу, ја сам му захвалио на томе. Убрзо је ово њеГо-во славенофилство запажено од Немаца па је пребачен неГде даље и за време нисам имао с њим везе. Он је сада посланик БуГарске у САД.

Везу са Дамљаном Велчевом и Гиновским оптужница изводи против мене као борбу против комуниста. У истражном материјалу који није прочитан има података из којих би се могло видети да сам Белчеву поручивао да БуГари морају напасти Немце да би се опрали од блата збоГ напада на нас.

Имао сам везе са Геметом. Покушао сам да оснујем тајни комитет од Бугара и Срба за рат противу Немаца. Те су везе ишле преко Ике Панића и генерала Драшкића али ствар је промашила јер Ика Панић није хтео. Створио сам загранични комитет са Србаковим на челу из групе Гемета од стране пуковника Љубе Јовановића. Преко резервног официра Грозног, који је пребегао из Бугарске к мени, организовао сам пропаганду против Бориса и Немачке.

Хватам везу са пуковником Ивановим. За њега знам да припада војној лиги. Пишем писмо Велчеву противу Немаца. Целокупна тежња у односу са Бугарском била је обрнути Бугарску противу Немаца и Кобурга, знајући да ће се они једнога дана обрнути противу Немаца. Ухватио сам везу преко војне лиге у бугарском народу и преко Протогера. О овим везама обавестио сам владу у Лондону.

Везе са Грчком. Преко пуковника Ђурића дошао сам у везу са Зервасом. Енглези нису допустили да се ова веза оствари. Послао сам у Грчку капетана Михаила Вемића. Он одлази, али не успева да ми се јави. Моја је тежња да на Балкану створим унију, у коју би ушла Грчка, Бугарска и Албанија. Сматрао сам ту идеју здравом, мада је данас тешко остварљива. Мале државе унијом могу створити већу државну заједницу способнију за живот. Са Зервасом нисам усгхео.

Везе са Албанијом. *ШШо се тиче ове везе са Албанијом идеја је дошла преко пуковника. Ђурића од стране Мухарема Барјактара. Прва порука Мухаремова била је мени за измену граница на. на.ш.у штету. Одговорио сам да за то нисам овлашћен. Тражио сам од њега устанак противу Немаца и Италијана. Из Албаније добијао сам обавештење и податке о изворима нафте и слао савезницима.*

Везе са Ганибегом Црноглавићем. Он ми се сам јавио, али мој командант корпуса Жика Марковић, који је водио политику борбе противу Албанаца, цензуришао је моја писма и спречавао њихово одашиљање.

Везе са Прен Пајом, вођом северне Албаније, ишла ми је у рачун, али су Албанци желели да присвоје неке крајеве Југославије и Црне Горе. Писмо Шарковића показује моју тежњу да престану међусобна убиства између Срба и муслимана. Нисам сматрао да у Албанији може постојати партизански покрет.

Везе са Русијом.

Добио сам налог од владе да у заједници са британском мисијом радим на остварењу ове везе. Знао да је у том погледу створена могућност да пошаљем у Румунију ваздухопловног капетана Корнелија Филиповића коме сам дао налог да ухвати везу са шефом Маниумом. Међутим, он одлази у Букурешт и хвата везу са Гвозденом гардом,³⁴² а не са Маниумом, да би се у тој земљи као агент одржао. Ја му поново наређујем да хвата везе са Маниумом. Из доказног материјала видим да је дошло до те везе са претставником румунског генералштаба. На овоме раду ометао је Пилетић, који је желео да искористи ову ствар за локалне ствари, не иде даље од терена него долази до поруке из Румуније да ће ме помоћи у оружју, да се помирим са Недићем. Тај агент прави фиктивно писмо о моме споразуму са Недићем. Све ово сматрам игром агента. Моја је тежња била веза са Маниумом. Добро сам знао колико су Румуни изгубили на Источном фронту и да је код њих створено нерасположење противу Немаца, да ће се лако окренути противу Немаца. То је била моја тежња и моје настојање. Сећам се да сам и одреде слао у Румунију. Знао да је српски живаљ, нарочито око Турн Северина, био за нас. Сећам се да су Немци у нашем и румунском Банату похватили велики број мојих официра. О свему томе сам обавестио владу и британску мисију. Чак је постојала и лозинка 707.

Веза са Мађарском такође је остварена по налогу владе. Мој агент био је капетан Урошевић. Мађари су још у Турској тражили везу са мном и тамо им је било одговорено да потраже везу овде, на терену. Генерал Ујсаси ухватио је Урошевића и даје му налог да ухвати везу са мном. Та је веза успостављена и ја шаљем Урошевића у Пешту. Он тамо врло добро игра своју улогу. Мађари преко њега поручују да се спремају против Немаца али да још тренутно не могу. Моле ме да не вршим никакве одмазде у Бачкој. Они изводе оно лажно суђење Ронђош Гарди и осталима, које осуђују и после осуђенима допуштају да побегну. Урошевић свој положај добро маскира. Он посматра рад. У Пешти је и главни енглески канал за Пољску. Ту је и моја веза са Мачеком. Ја сам везу са Мачеком, односно са Загребом, морао да успостављам преко Пеште. У Пешти је постојала група мачековаца који су побегли од Павелића. Ту је и агент Интелиненс сервиса Торза, који жели да дође у мој штаб. Торза ми обећава чак и везу са Маниуом. Мађари ми тајно обећавају да ће ми тајно од Немаца бродом доставити материјал. Мени је јасно да то није немачки подухват него мађарски. После ће, кажу, тајно вагоном пребацити материјал за Бугарску. То опет доказује да постоји нека тајна веза која се крије од мене. Урошевић затим иде из Пеште у Бачку ради организације. Он пребацује неке наше и француске официре и подофицире. Ја их шаљем у Каиро. Био је и један његов покушај да пошаље материјал за нас преко Црвеног крста. Немци после тога упадају у Мађарску и хапсе Ујсасија, а ја губим везу са Урошевићем. О овоме је требало да је обавештена и влада и енглеска мисија.

То су моје везе са страним околним земљама, које су имале један једини циљ: дизање тих земаља против Немачке.

Претседник: Одмор 15 минута.

Претрес је прекинут у 21,40 часова.

После одмора

Претседник: Наставља се претрес. Наредите да се уведу оптужени. (У дворану улазе оптужени). Изволите наставити.

Оптужени Михаиловић: „Четврта офанзива. Имао сам обавештења да се у пролеће 1943 године има очекивати искрцавање савезника на нашој обали, највероватније на сектору Сплита, који острвљем нуди најповољније услове за полазне положаје. Према овоме Далмација претставља за мене најважнију област. Према томе издао сам операциске директиве за главну акцију против свих окупатора. Ту су требале да дејствују црногорске, херцеговачке и босанске снаге. Ове директиве достављене су свима командантима по специјалној шифри. Међутим, партизани почињу напад на Динарску област. Ја предузимам мере да ово спречим централним нападима на партизанску област. Резултат тога је моја директива бр. 1. Она је чисто војничка. Командовање у тим операцијама требао је да врши истакнути део штаба Врховне коман-

де, тј. Остојић. Да то нема никакве везе са окупатором доказ је што у овој директиви нема ни помена о неким окупационим снагама. Други је доказ писмо Јевђевића, где он каже да сам радио на основу нетачних података, па даље каже да је Вирчанин за потпуно самосталан рад, а он, Јевђевић, за рад са Италијанима. На крају каже да има импресију да његови извештаји не долазе до мене, и треће, моја депеша Баћовићу, где се каже: Бранко стиже данас, не желим да трпим пораз.

Баћовић пише ми и да врши припреме за поход на Западну Босну. Мојом руком стоји написано: ми радимо свој посао а они шта хоће. Документ бр. 116 о томе ако се партизани спремају за напад на нас, утолико боље. И после моје директиве да се иде сувим Баћовић је ипак отишао морем у Далмацију без мога наређења. У Четвртој офанзиви нисам имао никакве везе са окупатором. *Томе је најбољи доказ писмо Хитлера и Мусолинија да претстављам велику опасност и да бирам моменат за напад. Исто тако и писмо немачког команданта о томе да није видео ниједноГ четника до Неретве. Да сам ја и најмање поверовао у Јевђевићеве податке да се моји непријатељи туку м.еђу собом пустио бих ствар. Ја сам се повукао у Шестој офанзиви ПодГорица - Горажде - Сарајево и још мање би увео своје трупе. Колико сам ја добро знао Јевђевића види се по томе што сам му по директиви бр. 1 дао само санитарску службу.*

Моје предвиђање дефинитивно у директиви број 1 није било тачно и цифра није тачно унета. Остојић је радио што је хтео. Ја сам себе замишљао да не водим мање операције, ја сам руководио целином у целој земљи. Моја директива била је сувише јасна и сматрао сам да треба да је изводи само једно лице, то је Остојић. Знао сам да се Баја не може извући. Али у питању је била храна и обућа и милион и по метака а Ракочевић је гарантовао да ће добити обућу и храну.

Митрановић са Динарцима може поцепати Совјетску Републику на два дела. Зато је потребно да Митрановић има што јаче снаге, јер су сви изгледи да ће се борити. Јевђевић је имао права кад је рекао да је решење остало на непотпуним подацима. Даље, имамо депешу Врховне команде достављену Остојићу, у којој се још 17 децембра јавља за заједнички рад са окупатором за дејство према Прозору. Ја никад своје планове не бих откривао. Никад не би откривао војне тајне. Исти докуменат бр. 184 од Остојића за Врховну команду говори о раду људи у позадини, који немају поверења у мене. Ја сам свесно остао на томе гледишту како је изнешено у плану бр. 1. Павле јавља да Остојић не предузима ништа противу Павла. Баћовић треба да нападне Босанско Грахово. Докуменат бр. 140 садржи Бајино писмо из Мостара на коме сам ставио примедбу. Потврдио сам пријем и одговорио усмено. Уосталом, у овој Четвртој офанзиви је дошло до потпуног раскида односа између мене и Баја Станишића, и он се до погибије није више јавио. *На-*

помињем, да противно тужби ја никада нисам имао број 222, нити 570. И један и други број означавају једно те исто лице, тј. Остојића. Он је могао извесне моје депеше да саопштава центру Врховне команде. Једну такву поруку и пренеси у Србију. Најзад, пошто се Павле на једвите јаде покренуо, ја сам решио да идем у област Калиновика. Нашао сам Павла и продужио за Калиновик. Сутрадан ујутру ја сам са својом пратњом отпутовао у правцу Бјелићића и остао сам сам у месту док Павле није стигао. Тада сам преузео напад. Окупаторских трупа уопште није било у овој просторији. Осетио сам одмах да је фронт Трескавица - Невесиње пробијен исте ноћи полазим даље. Сутрадан запазио сам да партизани врше обухватни маневар. Тако сам био присиљен да одмах предузнем отступање. Једина линија која нам је стајала на расположењу била је Дрина. Остојић узима ту линију, а ја му пишем 28 марта 1943 године: боље линије од Дрине не можемо имати. Ова је линија најбоља за одбрану Саннака и Црне Горе.

У своје писму предвиђам три могућности шта могу партизани предузети. Знао сам добро да у домашају артилериске ватре партизани не могу форсирати Дрину. Према томе, Дрину је требало бранити на југу. Од Устиколине на север није било мојих снага, али овде тражим да своје крило обезбедим. Даље у овом писму је инкриминисани став где се каже да је италијанска артилерија добро тукла претходног дана, што ја иначе сматрам да није од интереса нити за мене нити за партизана. Ја сам ово назвао интригом и на томе остајем, јер ме Павле оставио да изврши један маневар у Херцеговини, чиме је одбрана линије била компромитована. Друго моје писмо писано Остојићу 7 априла 1943 године, истог је карактера. „Умирите Воју и кажите му ко је сачињавао ову колону, али предузмите мере да Италијани пошаљу бар једну чету итд. ...“ Тежња је била навући Италијане да оно што већ бране артиљеријом издрже, а ја да се одмакнем на југ. Остојић извештава да су Италијани послали један батаљон на Драгочевску Реку, а тиме сам у својој интриги успео.

Даље, Остојић јавља да је наредио Момчиловићу да извештава преко бр. 2, не преко њихове службе. Он је био затворен у утврђењу које се морало заобилазити.

Ја сам одлазио на југ а прелаз је био извршен код Брода и јужно од Брода. Ту је био командант Весковић лично храбар али није умео да води. После тога дошао је прелаз преко Дрине. Талијани као што су и били остали су у истим гарнизонима. За мене је био губитак Црне Горе и Санцака а за њих није био губитак гарнизона.

Али већ код Фоче приметио сам да се ствара обруч око мене. Ја сам добро запажао. Знао сам из података да су се појавили маркирано у Мостару у талијанској зони, у Сарајеву, у Горажду, Новом Пазару и ПодГорици. За мене је то био јасан доказ да они намеравају, што сам претпостављао да партизана и четнике закаче и униште једне и друге. Зато су имали довољно снага.

Ја напуштам фронт и журим Липово а истовремено наређујем долазак Кесеровића и Раковића. Нисам позвао за даљу борбу. Ја сам јавио Кесеровићу да доведе 500 људи лично потребних ради мене, а Весковићу сам јавио да доведе 500 људи потребних лично ради мене. Добио сам извештај од Кесеровића да води 1.200 а од Весковића да води 750 људи. Више нема. Морали смо се пробити преко Ибра. Не знамо где ћемо се срести. Упућујем се преко Јадовника да дођем: у област Бистрице. То је источно од Бијелог Поља. Ја имам 50 људи и 200 коња и доста материјала. Чим сам стигао у Липово делим свој штаб у два дела, већи део пребацујем Кесеровићу а са мањим одлазим на планину Бјеласицу да осматрам даљи развој догађаја. Тада је дошао извештај са наређењем Павлу „Побићемо све што не ваља“. То се односи на бегунце који су побегли из Павлових јединица. *Али ни ту није никога пала ни влас са главе.*

Долазак Немаца. Они су се појавили и мени је било јасно. Они су се појавили у Беранима. Павле Ђуришић и Остојић били су у Колашину. Остојић јавља о тројници Немаца који долазе и од којих се један јавља као познаник из Диваца. Ја сам знао шта је то. Нисам одговорио. Наредио сам Остојићу да излази и он је изашао и успео да преко старе Црне Горе оде у Херцеговину. Ми се више нисмо нашли. Чим сам осетио Немце пустио сам се између Берана и Бијелог Поља и друмом избио на десну обалу Лима код Кесеровића, сјединио се с њиме и одмах сам отпочео отступање према Србији.

Чим сам стигао у област Златибора шаљем Кесеровића да се пробије према својој територији. Он има борбу док се пробија на свој терен. Оставио сам мање осигурање и шаљем Радовића.

У време V офанзиве изашла је немачка уцена за маршала и мене од 100.000 и изашла је карика Шура у Београду где су у песници немачкој згњечени партизани, а ја сам се провукао кроз мали преш. У том моменШу ухватио сам писмо Боже Јаворца који тражи 700.000 хиљада да им даде један боГати плен. Божидар Јаворац Губи Главу. Чим сам стиГао у Србију одмах се оШкачим од борбе с партизанима, и онда одмах нападам на Ариље у коме су били љотићевци и нападам на ПожеГу где су били БуГари, у исто време вршен је напад на пругу ЉиГ-Горњи Милановац. Долазим у срез Љубићки и почињем да говорим народу против Немаца, говорим оно што ја као војник не би Шребао, да ћемо пре прислонити Немце уз истс зидове где су они стреляли наше, да ћу их стреляШи при Гробовима где су наше стреляли.

Немци су знали добро да ја добро осмаШрам најближе Гарнизоне и осматрам њихове снаГе али они су предузели превару у јулу 1943 Године и брзим сретствима са аутомобилима кренули у великој снази, рачунам на 20.000 људи, кренули су без заустављања преко Краљева на Чачак на места где смо ми били.

У срезу Љубићком Раковић је чинио услуГу саставивши из рушевина један мали мосШ успели смо са целим штабом да се извуче-

мо у правцу... и да пођемо уз оближње висове. Немци су стизали према нама. Пред низом бункера на пуШу нашао сам се у једном врло Шешком положају опкољен са свију сШрана. У току тих дана док су стезали свој обруч ја сам успео да се задржим на и одатле у току ноћи опет кренем према високом пределу код Кариња преко њихових линија. Зора нас је затекла на неколико километара само од њихових линија. У току следеће ноћи пребацио сам се у срез Ариљски, продирем даље и у том срезу заустављам се у области Мучња. Одавде идемо даље. Немци врше нападе на мој штаб. Ми их одбијемо и гонимо до Ивањице али не налазим за потребно да наставим са даљим гоњењем. Ту ирима падобраице и материјал који је дошао с падобранцима. Падобранци су били Гогих, Терзић и још неколико других. Премештам штаб због тога што је откривено место његово на Златару, али у току тога пута Бејли добија наређење да ће Талијани ускоро капитулирати. Тражи од мене да некога пошаљем у Беране и да ће се тамо талијанска дивизија „Венеција“ мени предати. У том моменту долази Воја Лукачевић и он иде у Беране. Ја не сумњам да је он извршио напад на Пријепоље то је тачно. Ја само наглашујем да сам рекао немојте нападати ако нисте сигурни да ћете Пријепоље освојити. Њему је требало Пријепоље само да би дошао до превозних немачких сретстава, да би брзо пребацио своје снаге. Он је тако урадио. Стигли су у Беране. Тамо су вођени преговори са командантом талијанске дивизије „Венеција“ и она се предала, али пуковник Бејли остао је с тим командантом још пола сата насамом, за тих пола сата урађено је много. Кад се вратио Бејли, он је саопштио да је талијанска дивизија „Венеција“ прешла на нашу страну и да ће наше снаге заједно с талијанском дивизијом предузети прекопавање свију путева и њихово минирање за одбрану од Немаца и у исто време он управља једну енглеску депешу којом он позива партизане да дођу у Беране, то је већ јасна интрига, да дођу у област Берана да би разоружали дивизију „Венеција“.

Ја у том смислу саопштавам Армстронгу, који је такође дошао на Златар, да је ухваћен један партизански комесар који каже да је британска мисија у његовом штабу јавила да треба да иду на Беране. То је значило да партизани нападну Беране од Колашина и да преотму италијанску дивизију „Венеција“. У исто време моји одреди разоружавају италијанске снаге у јужној Херцеговини.

Када је дошао бригадир Армстронг предложио ми је да извршим препад од Ужица за Сарајево и да порушимо 4 моста на Шаргану. Рекао сам му да не водим мале операције и да треба да срушимо мост на Лиму који је без распона дуг 150 метара. *Да би освојили мост на Лиму ми смо морали заузети Вишеград, што је значило сложу операцију. Порушили смо сва 4 моста на Шаргану и Голим Грудима напали ВишеГрад, што је противно наводима у тужби. У ВишеГраду је било неколико хиљада Немаца и усташа а ми смо Голим Грудима јуришали на бункере и освојили ВишеГрад.*

После освајања Вишеграда оријенишишемо снаге и њих води ОсШо-јић а ја сам оСтишао у иШаб. Нападу је присусШвовао АрмстронГ и Генерал Трифуновић. МосШ на Лиму са 20 бункера освојен је и порушен Шако да га Немци нису моГли оправиШи. После ВишеГрада одмах се продужава напад у правцу Сарајева. Немци, усташе довлаче појачања на Соколац. У Шо ереме долази и удар партизанске бриГаде, мислим мајевичке, у леђа. Али су брањене положаје напустили и Немци и усташе. ПарШизанске снаге нису нападале усташко-немачки Гарнизон.

Осећајући капитулацију Италије ми се приближавамо Прибоју. Рушимо пругу Прибој-Вишеград. Натерамо Италијане на преговоре у којима учествује и амерички делегат Менсвилд као и енглески. Ускоро после тога Италијани су били склони да се предају. Међутим, и партизани су ускоро напали јер су хтели да оружје од Италијана узму у своје руке. Партизани се не задржавају само на Прибоју него нам преотимају и Вишеград. Чим су партизани заузели Вишеград ја сам се извукао на Медведник где сам провео извесно време а онда отишао на конгрес у Ба. Операције против II и V дивизије 1944 године нисам ја водио, водио је Лалатовић а ја сам примао извештаје. Имао сам 60 радиостаница, али сам могао само 6 станица редовно да примам дневно.

Једна моја станица могла је примати врло концизне извештаје са центра из Врховне команде. Према томе ја нисам могао бити у детаљима упознат са свим директивама. Конгрес у Ба одузео ми је много времена. Стизала је огромна пошта из целе земље. Нисам могао водити те операције. Њих је водио Мирко Лалатовић. Према свему ономе што је било из оних депеша и што је било познато Мирку, он ме је обавештавао о главним стварима. Моји главни корпуси: Пожешки, Златиборски и други примили су први удар. Ханс - то је генерал Трифуновић - шаље извештај о узајамном распореду свих тих снага. Лалатовић му пише и каже: „Пошто ви водите операције, ја нећу да се мешам.“ Пошто је употребио реч „ви“, види се да је то било намењено њему, а не мени, јер би он рекао мени „ти“. Не може се без карте показати узајамни распоред мојих и окупаторских снага и не може се тачно претставити какав је однос док се то не би видело на самој карти. Има депеша Нешка Недића које шаље Врховној команди, где јавља о тим распоредима. Он говори да у једном месту има и окупаторових и мојих снага. Он само обележава место где се они налазе, а то не значи да они морају бити заједно. Нешко калсе у том извештају: „Немци су одобрили али ја сам опрезан. Значи да није био никакав заједнички план. Они наилазе, а моји су се борили и отступали. Ја тада нисам руководио операцијама. Долазило је до нежељених случајева које никада нисам желео. Најзад, у току 1944 године развила се операција у Топлици. Ставио сам одреде под команду Рачића. Они нису извршили задатак. Четири корпуса требало ми је за Западну Србију. Кесеровић је био јако стешњен у куту између Западне Мораве и Ибра од стране партизана. Нисам сма-

трао Кесеровића да може водити веће операције. Он је био храбар, али није умео да води. Нешко Недић је знао да води али је био авантуриста тако да своје јединице доведе у врло тешку ситуацију, из које се врло тешко извлачи.

Али оно што сам добио као извештаје од четврте групе јуришних корпуса, из тога нисам могао стећи утисак о сарадњи са Немцима. Ја сам одређивао главне правце. Та група јуришних корпуса доведена је била у незгодан положај од партизана и враћа се натраг, и то баш онда кад су непријатељи стигли на тај терен. Примећујем долазак партизана са албанске стране. Наређујем мојим одредима да поседну висове Копаноника, без икакве везе са окупатором. Они задоцне један дан и изгубе у својим снагама. Одржавали су директну везу са командама из области око Златибора, што није било допуштено. Од њих добијам обавештење о продору партизана. Продор партизана у Источну и Западну Србију то су операције које су вођене. Као што сам казао простор је две линије: Једна линија окупатора око Ужица, Пожеге, Чачка итд. Немцима није било потребно да држе целу линију. Они су у гарнизонима и имају довољно наоружаних снага да се пробију. Рачић се налази на Јеловој Гори. Он покушава да врши нападе али доводи себе у тежак положај и отступа на север. Одмах добијем од њега обавештење да треба да поседнем Равну Гору. Ја сам решио да се бацам његовим снагама за леђа, јер нисам имао довољно снага да вршим неке маневре на Равној Гори.

У Шој години 1944 имао сам Шри гарнизона од којих се један налази у близини Чачка 15 минуШа удаљен од пуШа Прањани-Чачак. Немци су моГ.ли да дођу и брзо ауШомобилима, али ја сам. имао снаГе према њиховом Гарнизону у Чачку, Шако да не би моГли да дођу. Им.ам око 300-400 авијатичара покупљених приликом борби кроз земљу и пребацујем их у ИШалију.

С обзиром да је Ша обласШ од огромне важносШи за Немце и пошШо је било доказа да сам проШив њих непријатељски расположен био сам. доведен у Шешку сиШуацију. Бранећи Шерен доГодило се и Шо да ми се на левој или десној сШрани, на левом или десном крилу нађу по кашКада и Немци.

У то време пада одлазак енглеске мисије али и долазак Мак Дауела. Долази и Воја Лукачевић. Знамо за енглеску мисију и њен одлазак.

ИзГледа да је разлог одласка био да се не би дозволило да и мисија Црвене армије дође код нас. Добијам поруку од владе да је наш наслон једино на западне демократије. Долази Воја Лукачевић који ми поручује: „Потући партизане“. Мак Дауел ми каже: „Није ми интересантна ваша борба са Немцима. Ваше је да се одрсите у народу.“

После овога долази отступање на север. Партизани пробијају, према Ваљеву. У исто време када ја одлазим у Босну Рачић јавља да Цер не може да држи. За овим добијам поруку: „За вама иде корпус Воје Туфекчића. Пређите Дрину.“

Међутим, кориус Туфекџића ие долази. Они врше неке операције по Србији о којима ја нисам био обавештен. Они су оптужени за сарадњу са СДС, али оружје које су добили употребили су против Немаца. Кесеровић упада у Крушевац, пред самим доласком Црвене армије, а Раковић осваја Чачак. Међутим, не успева да га одржи. Напада Ножегу, али после напада на Чачак отступа према Ивањици. Црвена армија њега је тамо нашла и узела под своју команду. Добио сам дирљив извештај о томе и очекивао сам да ће то бити моменат када ће доћи до нашег измирења па да заједничким снагама пођемо на непријатеља. Раковић је учествовао све до пада Чачка али је осетио извесно нерасположење према себи од стране комуниста па је распустио своје делове. Остале снаге после овога догађаја биле су потресене морално, нису моГли издржати овај удар и претвориле су се у просте избеГлице.

Ја сам наредио генералу Трифуновићу да пребаци све снаге јер сам се бојао да не би моји одреди ступили у борбу са Црвеном армијом. Генерал Трифуновић није могао више да влада својим снагама, јер су Недић, Калабић и сви остали образовали везу са Павлом Ђуришићем и образовали неку врсту војног савеза. Павле Ђуришић јавља: Имам 50.000 оброка, долазите, тек што се нису савезници искрцали. Ја сам знао да то није тачно, да он нема оброка ни за 6 дана и гледао сам да се измакну његовом утицају. Они су се просто претворили у један избеглички табор и повлачили се на један драматски начин, као што је то описао сведок Марковић. До јуче су се нападали, а сада су опет заједно. Покушао сам да их извучем, али сам свугде наилазио на тешкоће, нарочито у исхрани. Тада добијам извештај да су се генералу Радовановићу јавиле СДС и СГС и он их прима под своју команду. Расформирани од три дивизије око 5.000 људи ставило се под његову команду и отступају заједно. Ја кад сам прешао у Босну почео сам одмах радити на измирењу православних муслимана и католика. Држао сам читав низ зборована. У Дервенти ухватим везу са познатим муслиманским прваком Мухарем беГом Прељубовићем. На овим зборовима Говорио је и Мак Дауел, желећи да ме помоГне. Пролазим кроз босанску Посавину и долазим на Требаву. На целом том путу то је био један агитациони покрет Врховне команде са оГромним бројем ненаоружаних људи. Свугде сам држао зборована и Говорио: Страшно је стање у јужним крајевима Босне и у Санџаку а мило ми је што код вас није тако, да нема крвопролића и борбе међу вама. много сам на томе радио и имао доста успеха.

Са Требаве одлазим на Озрен, а затим у област Сарајева око Средњег. И тамо сам држао зборована по џамијама. На пример у селу Црна Река нису хтели да приме избеГлице ни по коју цену. Борио сам се да изГладим несугласице између муслимана и православних. У томе добијам извештај из Санџака да се не могу одржати, хране немам никако, пегави тифус бесни у пуном јеку. Напустио сам област Сарајева и крећем у област Праче. Сусрећем их код Кнежине и покрећем их напред, све снаге из Србије да не би до-

шло до сукоба са Црвеном армијом и гледам да дођем у област где би их могао храинити. Од СД корпуса не може бити ништа, за оно што сам их спремао неколико година, сада када су требали да се покажу као борци, неће да се бију.

Добио сам писмо од команданта корпуса Пере Радовановића да су гласали и да су на гласању донели одлуку да треба да се сачувају, па ће доцније да ступе у дејство. Са осталим делом снага био сам доведен у врло телсак положај. Једва смо се пробили са тешким губицима и провучем се у Требаву. 70% боловало је од пегавца. Чим сам дошао у област Требаве, иако тешко оболео, добијем молбу муслимана да их ослободим у Модричи од усташа. Баш на сам. Ускрс 1945 године, ја сам се решио да то и учиним. Лично сам руководио операцијом на Модричу и напао на Модричу усташе и освојим Модричу. Неколико пута сам га освајао. Водила се огорчена борба. Имао сам преко 100 мртвих. Успео сам да освојим Модричу. Борба са усташама не престаје. Ја сам одбачен према селу Цареву и фронт мој према Цареву остаје. У истом моменту добијем напад од стране партизана из области Тузле и био сам принуђен да браним Требаву а у исто време да браним од усташа Шамац. Усташе у Шамацу врше покољ и у једној области око Обудовца села одвлаче 70 првих људи из тога краја и стрељају на левој обали Саве. До тога времена ја мислим до 13 марта бранио сам Требаву с једне и с друге стране. Онога момента, кад су Немци предузели напад на Тузлу, тога момента напуштам Требаву и прелазим на леву обалу Босне, на Вучјак. Тежња је моја била пронаћи простор где ћу моћи трупе да храним из те просторије прихвативши групе које су биле растурене, услед напада партизана, па да се повучем натраг у Србију, јер више није било ранијег разлога, који ме може навести на сукоб са Црвеном армијом, који не би нипошто примио, али интрига може и ту да буде. И то ми је сада био Главни циљ да се повучем натраг у Србију. На Вучјаку имам фронт према усташама. У области Оцака били су најкрволочнији усташе. И мени је познато да су партизани морали послати тамо две дивизије да ту област одрже. Нешко Недић ометао је мој план и на тај начин самовласно желећи славу гледао је да компромитује целокупан мој рад. Морали смо фронт према њима задржати стално. Сад долази даљи мој покрет. С једне стране порушени су сви прелази преко Босне, не могу да пређем с друге стране усташе а с треће Немци. То је област око Дервенте. Наилазим се на Вучјаку. Хране немам, људство уколико је преболело од пегавог тифуса имам масу болесника које сам вукао на колима. Решио сам се да пређем у област Мотајице. Нападнем усташке положаје и потучем усташе у току једнога дана. То је било на дан 13 априла 1945 Године, потучем их јако и наиђем на реку Укрину.

Рачић, који је требало да образује заштиту наших болница са леве стране, не поступа. по мом наређењу, увек ми је правио такве рђаве ствари, прешао је раније у Укрину, усташе им ударе у бок и у

току ноћи моје енаге претрпеле су губитке. Затим се пребацујем под саму Дервенту, борбе се продужују и измичем иа Мотајицу. На Мотајицу ја сам дошао да пронађем рупу у партизанском распореду да бих прешао у Србију. Ја мислим да су тада армија или корпуси под командом Косте Нађа ишли према Бањој Луци. Ја сам кренуо у правцу Бање Луке и збиља нашао сам пролаз. *Јер, моја је тежња била да не користим Немце.* Ја хоћу да обиђем целу територију околу, и зато сам се кретао овако заобилазно. ЈБуди који су били изморени пегавцем, болесни, без хране, пропали су. Зеленгора била је наша гробница.

О тројкама. О њима је било много речи. Тројке, уколико су образоване, имале су свој специјални задатак. Ја не знам тачно, материјал ми није прочитан, али ја мислим да њихова тајност, није то нека тајност против унутрашњих и спољних непријатеља. За то није било потребе. Тајност је била потребна само за то да бих увео ред у својој организацији. Једна од тежњи, поред онога задатка: очистити симпатизере партизана, разјуривати зборове, још и да уведем ред у својој организацији. Само, те тројке нису биле везане за мене, и погрешно се називају црне тројке. Зашто су биле потребне тројке? Зашто су биле потребне летеће бригаде? Требало је увести ред. Ја сам имао наоружане борце, који нису могли да се крећу са својих терена. Тежња је била стварање покретних снага, оно што су партизани још раије били створили, а не неко извршивање злочина на самом терену. Створити овакве покретне снаге могао сам само на тај начин ако створим летеће бригаде од млађих људи.

Слово „3". Нема никакве везе са теренским словом „3", које помиње Враћешевић у своме исказу. Слово „3" могло је да се примени само у оном смислу у коме је пренесено преко радио Лондона. То је било застрашујуће слово. *Главно је да је то било слово које је могло да се стави једино на квислиншке елементе. Нема ниједног доказа да је то слово примењивано на друге осим на квислиншке елементе.* И ми смо у томе правцу развили велики страх и у Београду и свуда на терену. Та опомена и та претња чак није морала ни да буде извршена. Доста је да онај на кога је та претња упућена зна да је под словом „3". Доста је и сама срамота коју ће подносити пред светом, кад се зна да је он год словом „3". Ја знам да је у много случајева претња словом „3" извршена. У Београду су убијени Масаловић и Цека Ђорђевић, знам да је убијен неки самозвани војвода од Ртња, гестаповски агент, иначе доктор зубарства, и други. Са оним што Враћешевић прича о слову „3", ово слово „3" нема никакве везе. То се види и из депеше коју сам ја упутио командантима у погледу примене слова „3": „Изгледа да неки команданти узимају на себе примену слова „3". Нека се добро пазе. Сваки има да ми буде одговоран."

Ниједно моје наређење не постоји у томе правцу да бих ја наредио убијање без пресуде. Ја сам се бојао чак и преких судова, Где

могу да се десе неправилности, мада су наши преки судови увек морали да имају у своме саставу по једног правника.

Да ли је то од Остојића или не, ја не знам, али Врађешевевић нема право кад каже да је он измислио слово „3". И онда Врађешевевић каже да „ликвидирати" значи убити, а после у даљем исказу каже: „Нисам убио никога". Ја не могу да замислим да се може на такав начин решавати питање живота једног човека, једне породице, жене и деце, а да се по томе дубоко не размисли. Не верујем да се тако код једног нормалног човека сме ово да схвати да то значи - одмах убити или заклати.

Најтежа страна у целокупној оптужници, коју имам на својим леђима, то је ратни злочин. Дубоко жалим, јер нисам способан за то. Од мене су крили догађаје. Ја потичем из војске која ни туђина није убила, из војске која је заробљенике чувала.

„По Михаиловићевим директивама команданти су у црне тројке одабирали крволочне људе..." Да, да, то се не може тако разумети. За непослушне команданте било би такво наређење, а онде где има непријатеља, ту нема потребе за црне тројке. Тајност њихова може да буде само за оне случајеве где је потребно да та тајност остане и за доцније.

У оптужници се каже: Шеф црне тројке био сам ја, Михаиловић... Несрећна околност што сам ја измислио за радио Лондон поједине пасусе, оно „да не наилазе спреда него од позади". То због тога да се квислиншки елементи имају да окрећу улицама кад иду, да ли им ко прилази с леђа.

Дренови Врх и око 500 заробљених партизана и присталица Народноослободилачке војске? То мени није познато. Место на коме су стрељани партизани? Казао сам: ко зна када и ко зна од кога.

О Јовану Шкави казао сам да је вођена истрага. Постојао је судија и може то да буде судија који није на ић.

4 новембра убијено око 30 партизана на Равној Гори... Чуо сам да је тако нешто било, али не толико. Ухапсио сам одмах команданта Брајића, послао га у затвор и ставио под истрагу. Он је побегао у Београд. Био је и у логору. Немци су посумњали на њега, због неких Немаца. Требао је да буде стрељан, али је успео да побегне. За време рата тешко је наћи трагове. Лако је сада за време мира наћи све трагове. За време рата не сме да зуцне ни онај који зна.

У децембру 1941 године, каже се, Михаиловић стрељао 80 припадника народноослободилачког покрета... Мени то није било познато. Ако је то било, могао је бити само Мојсиловић или неко из дивљих одреда. Ја то не знам.

Немачко-четнички суд који је само у један мах осудио 12 партизана у Пожеги... Међутим, по објашњењу Глишића, тамо су били грађани из Пожеге, међу којима је био запажен Диша Јовановић, а он *тада није био у организацији јер је био срески начелник, Недићев.*

У области Фоче децембра 1941 године у погледу муслимана у томе крају и у Санцаку дешавале су се такве ствари, да не понављам, то су тешке ствари изазване усШашким покољем. Ми видимо у обласШи Фоче пре доласка парШизана 1941 Године ко су учесници, ко су сељаци и народ из Ших крајева. СерГија Живановића како је оШишао све до њеГове поГибије нисам знао Где се налази и иШа ради. Стојим на гледишту што и тужба каже: Не могу се зверства правдати једна другима.

Исто тако и ово што се дешава код Рада Радића, као и за овај случај у Колашину, нисам знао.

АвГусШа 1942 Године, после заузећа Фоче била је маса муслимана који су учествовали у Шој борби. Били су Шу чак и РоГаШичани, учесШвовале су и жене. То је дошло збоГ Шешке успомене од унишШавања њиховоГ краја. Ја извршиоце Шу не знам, мржња је била велика, Шу је учесШвовао народ.

Октобра 1942 године четници Петра Баћовића убили су око 2.500 муслимана и Хрвата. Ја у ову цифру не верујем и ја сам рекао у току испитивања.

О догађајима у Србији ја нисам био обавештаван. Уколико је била Врховна команда обавештена ја не знам. На пример за Вранић ја сам дознао тек од Шаце Поповића на конгресу у Ба и одмах сам наредио да се смени командант.

Да се овлада Лимом и да се овај крај у Санцаку очисти од милиције наоружане од Италијана предузета је акција, али су ту учествовали чак из Васојевића. Међу учесницима је било и жена. Једна је жена донета рањена у другом стању са пробијеним грудима. Не правдам ни у ком случају, али од мене ниједно наређење у том смислу није постојало.

О свима осталим случајевима, који су у оптужници наведени, ја сам већ изложио да не понављам. *Мој бранилац је исШакао да они злочини у много случајева нису Шачно ни опредељени.* На многим местима не зна се ко је извршио злочине, не зна се ни старешина. *Даље, Где се Говори о списковима које су Михаиловићеви људи сасШаваљали нарочиШо у беоГрадској околини о унишШењу парШизана у БеоГраду.*

Ја не могу да појмим. ниШи верујем да су Шакве сШвари моГле бити, још мање да је ма који одред под мојом командом хватао партизане и предавао их Немцима као што то тужба наводи. Мени такав случај уопште није био познат и не верујем да је био могућ.

Са неколико речи да се осврнем на СДС и њено искоришћавање. Немам оружја и до њега нисам могао да дођем на други начин. *Партизани нису ништа друкчије радили са домобранима. Ја верујем и знам да су неки домобрани по три пута хватани и опет пуштани. СДС рад није био добар. Кад смо почели рад одоздо он није успевао, а кад смо почели одозГо успевали смо. Уписивали смо војнике. Под заклетвом смо слали војнике и наредили да не пођу појединачно него по неколико њих и више заједно у једини-*

це СДС. Тако смо доста урадили. Генерал Дамјановић дошао је из роинства, и ставио ми се на расположење. Мени је одмах скренуо пажњу да му се нуди положај шефа кабинета код Недића. Сматрао сам да је то добра ствар и он је био тамо. Све што је било на столу Недићевом знао сам, знао сам шта се догађа. Назвао сам га дадиљом. Мени састанак са Недићем 1944 године није требао. Само знам да сам рекао: „Идем да умирим ту будалу“. А сада видим да је то био Рачић организовао, и Калабић и Драги Јовановић. Чак кад је Драги Јовановић долазио он је питао за мене, да ли пристајем, јер су сви знали да ја нећу пристати и Рачић је онда казао за мене да морам пристати. То је ногрешан нут. То ми није требало ништа, јер имам човека који ради. Раковића шаљем код Дамјановића. Што се тиче искоришћавања тога је било. Ми смо уписивали људе и уводили их у државну стражу, *које су одатле опет узимали. Оно што каже Бошко Павловић да не може да носи две пушке али Дамјановић може да уради и удеси да се дуплира јединица и коће у овоме хаосу то да контролише.*

Састанци са Немцима. Ја не бих имао разлога да кријем састанак са Нојбахером, зато што смо га очекивали Мак Дауел и ја. *Влада Јовановић говори тако сигурно да може да буде али Нојбахер није.* Састанак први са Штеркером био је у области Прањана. *Предложено му је да капитулира.*

Трећи састанак био је без Мак Дауела у области Сарајева. Ја никада не бих примио Немце више да није био Мак Дауел. На трећем састанку сам имао једно велико изненађење, које ми је приредио Баћковић у односу на бланко потпис који сам дао.

Авион је требао да дође у Сарајево за њих тридесет. Тражен је састанак, ја сам дошао. *Он ми је изложио ствар. Ја сам му одговорио: ми смо били и остали непријатељи. Такав је састанак био.*

Четврти састанак са Штеркером на Вучјаку, *где се Лер нуди за услугу савезницима.* Ја сам савезнике о томе известио.

Долази до обједињавања у истакнутим центрима Дамјановића. Јесте, понуђена ми је била од Јботића делегација. Примео сам је, јер сам знао да код Јботића нису сви љотићевци. Рачунао сам да такве људе елиминишем. Имао сам тамо попа Ђујића и Јевђевићеве снаге. Ја сам исто тако радио и код наших заробљеника. Дамјановића сам послао са јасно одређеним задатком: обједињавање снага, чишћење. Колико је Дамјановић успео, не знам. Можда ме је обавештавао само о првим поступцима.

Тужба ми ставља велику оптужбу у вези са Брашићем. *Цео мој рад изгледао би смешан, идеја апсурдна, као да нисам имао никакве везе са стварношћу. Кад сам био у оштрим сукобима у области Дервенте.* Тада јавља ми се Брашић и каже да има веза у Загребу. Рекао сам, имао је флеку на лицу, па сам га упозорио да не може да обави задатак. Он је одговорио да може. Његова улога била је да хвата везе са мачековцима и официрима који су били отступили из наше војске. Он је отишао у Загреб. Агент има право да се протурта како год хоће. Агент има права да се упише у фаши-

стичку странку да би успео, *али нема права да поштише мене, а ја сам бланко поШтине давао*. Моја цела намера у Хрватској била је да похватам везу са мачековцима који су требали да пошаљу два члана у Централни национални комитет.

Тужилац: Оптужени Михаиловић препричава своје испитивање.

Претседник: Изволите наставити.

Оптужени Михаиловић: Дакле, он иде са том идејом да тамо образује штаб.

Борота и његове везе. Ја уопште Бороти у погледу неког споразума са Немцима нисам давао обавештења.. Све је то могло да буде од других.

Командоси. Тежња је била да се у Србију првенствено пошаљу мање групе које ће остати на терену. Оне се не би смеле поклапати са дотадашњим територијалним областима. Они су имали првенствено улогу пропаганде и никакву другу. Та улога у данашње време врло је велика. Ја сам добио такорећи препоруку од наше владе и од стране савезника „одржите се у народу“, да се очекује плебисцит и да дође до компромисног решења. Зато су створени командоси по предлогу Андрића и Павловића. У вези с тим ја сам био одвраћен. Долазио је Гашпаревић. Ја сам прилепио уз Гашпаревића један део људи, он није имао право и био би убијен при прелазу Дрине. Не би му дозволио да је само љотићевац а камоли да је још немачки агент.

Диверзантски рад по ослобођењу ја сам замишљао у пропагандном смислу, у тежњи ишчекивања развоја догађаја и ишчекивања плебисцита. Враћешевевићева одбрана иде на мој рачун. Кажем да никада ни писмено ни усмено нисам дао њему. Он ме није испратио на својој територији он је дошао до поливине и оставио ме, а ја се нисам надао да ће се тако брзо вратити.

Моји покушаји за измирење са партизанима. Прво је било 23 децембра 1944 године. *Одбијен сам од бриШанеке владе која није хтела посредовати*. Господина Јована Ђоновића замолио сам још 1943 године. *Он је успео да дође до веза са совјетским претставницима у Француској. Али извештај од 10 марта 1945 године претставницима у Београду закаснио је. Ја сам замолио мислећи да још имам времена да се обнови поново. Наредио сам делегацију пред Црвену армију. Ту је био вођа стари пуковник Туцовић. Они нису успели. Дао сам распис што постоји у материјалу којим Суд располаже. Сарадња није била примљена ни од оног одреда који је врло активно учествовао у нападу на Чачак.*

Ја нисам хтео да идем из земље, нисам хтео да имитирам руске избеглице. Хтео сам да останем у земљи. *Ја сам служио своје народу, само њему.*

У погледу обавештајне службе шиљао сам извештаје о зимовницима бродова савезницима. Известио сам организацију бродских посада и вршење квара на машинама нарочито багера за чишћење речног корита. Тражио сам речне мине, али нисам добио. Шиљао сам извештаје о минским запрекама на Јадрану и врло их тачно

шиљао енглеској служби. Доставио сам извештај о VII још 1943 године и тражило се проверавање. Ја сам проверио и описао 1944 године.

Саботажа на железницама вршила се без обзира на тврђење Туррића, он је организовао штаб врло добро. Он ме известио да је 150 мина у једном периоду везао на поједине ваГоне. Један ваГон или локомотива експлодирала је на сошинској станици. Премазали смо куГле воском у који смо ставили ситни песак и ставили на мазалице.

Оптужени Михаиловић у завршној речи истакао је између осталог ово:

Тужба ће стурно рећи да су то речи иГре, али ја сматрам да мазалице врло често пута треба преГледати да не би нешто било унутра. За кратко време запале се осовине и ја тврдим и даље, да по добијеним извештајима од железничкоГ особља да смо створили Гробље железничких ваГона. Турали смо и експлозив и бушили уГаљ. Експлозив је бацан на Гомиле уГаља за железничке ваГоне или на тендер локомотива. ОрГанизована је била саботажа железничке службе. Дислокациона станица у БеоГраду није моГла да извуче локомотиве и ваГоне биле су прописане чак и на Граде за извлачење ваГона са дислокационе станице. Пажњење ваГона било је у великом и врло великом степену вршено на пруги нарочито од Варварина до Београда. Ниједан воз није моГао отићи а да не буде успут потпуно опљачкан, узето што је од вредности.

Прииреме за прве акције на железничким пругама. Било је одређено да целокупно железничко особље у даном моменту напусти сав посао, саботажа телефонских линија, да се разоре поједине пруге, да се не ради у надлештвима, да се саботира, да се предмети не решавају већ одуговлачи рад у свим централама, свуда смо имали своје прсте, организирано је отимање новаца из Народне банке и других банака.

Организовано је бушење аутомобилских гума и ту је тужба замерила називајући то деџом иГром, али ја нисам моГао да стављам на пут мине јер су путевима пролазила кола наших сељака. Било је нарочито спроведено кварење уља, аутомобилског уља, исто тако да то кварење нису могле утврдити ни саме комисије, особито успешне саботаже у кварењу биле су код Шела, затим извођене су саботаже на Дунаву потапањем бродова и вршењем покушаја њиховоГ топљења на местима Где би спречиле саобраћај, вршене су саботаже у рудницима, кварене су машине, кварене ваздушне сисалке, бацан песак у постројења итд...

Тужилац: Ви имате бујну машту....

Оптужени Михаиловић: Ја бих имао врло велику машту да сада све ово измислим. Вршене су саботаже по селима у прикупљању хране, вршена је блокада села и непштање намирница у градове. Претседници општина у даном моменту да напусте посао.

На земунском аеродрому био је отет један авион, један квислиншки официр био је преварен када је са двојицом официра био ударен по Глави, и одлетио у Турску са наша два авијатичара. Да ће они отићи ја сам знао. Сличан покушај био је још и раније али тај није успео.

Затим оптужени Михаиловић прелази на набрајање официра четничке организације које су Немци ухватили и стрељали. Међу стрељанима налазе се и неки помагачи Драже Михаиловића из Београда и других Градова Србије.

Поп Рајко са сином, оба стрељани 1942 Године. Кућа у којој сам становао 1943 Године јула месеца спаљена. Супруга мога курира Јанка Јанковића стрељана. Воја Креја, чувени политичар стрељан. Света Поповић, адвокат из Ваљева ухваћен и послан у политички лагер. Стрељани су припадници организације ДМ. Ја сам уцењен. Породица ми је ухапшена. Све ствари однешене, квислиншка штампана може да послужи у погледу онога што је рађено: карикатуре, одељење ДМу Гестапоу кроз које је прошла маса мојих припадника а од којих су многи завршили на Губилишту. Ја знам да по броју стрелиште у Јајинцима задржава веома велики број мојих припадника. Верујем да се не би могло применити оно што тужилац каже да би они жалили што су некад били са мном.

Поред тога извођена је такође мистериозна пропаганда. По Београду су лепљене у изложима, кафанама и биоскопима мистериозне плакате које се могу само ножем скинути стружући милиметар по милиметар. Задржавали смо немачке дивизије тако да смо их могли свакога момента напасти кад год смо били слободни од напада партизана.

Тражио сам од Енглеза 1942 године да бацају оружје по целој територији Србије на места означена ватрама. Означио сам Медведник, Рудник, Јабланицу и тако даље да могу народу бацати материјал. Значи да сам у тим крајевима могао да га имам свуда.

Никада нисам с непријатељем закључио било какав споразум. Са Италијанима нисам никада имао састанке а о састанцима са Немцима већ сам изложио. Никада нисам одобрио било какву легализацију а свима који су у те воде запливали наређивао сам да излазе. Наређивао сам Јевђевићу, попу Ђујићу, Павлу свима другима. Очекивао сам да народ после ослобођења референдумом одлучи о облику владавине. За себе нисам тражио ништа. Пошто-вао сам тековине француске револуције. (Смех у сали).

Претседник: Избацићу свакога онога ко ми смета.

Оптужени Михаиловић наставља: Руска револуција има нове тековине и ја сам сматрао да код нас не треба да се почне од 1917 Године већ треба да се наставе оне тековине које имамо данас.

Ја сам био претставник владе у земљи. Примао сам поруке преко појединих делегата. Влада је могла знати о догађајима у земљи преко Рапотеца и преко Питер Боја, мада је овај имао други циљ, тежио је да место мене узме Павла. Западне силе имале су своје

људе код мене. Дошао је Хадсон са поруком, дошао је Бејли са поруком, затим извештај Воје Лукачевића, рад Мак Дауела. Све је то имало утицаја на целокупни рад и држање.

Руковао сам државним новцем. *Знам да не Шреба хвалиши исправан рад неког човека, али ипак подвлачим да нисам желео стару Југославију јер сам правилно руковао новцем.* Имао сам једну тешку заоставштину баш у том погледу. Давао сам помоћ свуда. Од новца од сто милиона динара, *који је био одређен за Београд, мислим, дао сам да се подели 60.000.000.*

Војник сам. Почео сам са највећом вол>ом на орГанизацији отпора против Немачке. И осовине, и то не само у нашој земљи неГо и у заједници са земљама БалканскоГ полуострва, да вежем целокупан Балкан. Жао ми је што се могло помислити као што се види из Говора једноГ браниоца да сам био нелојалан према влади. Али, ја сам дао у томе поГледу исказе. Документа о томе постоје, постоје и обавештења која су они имали.

Нашао сам се у вртлогу догађаја и сметњи. Нашао сам се у вртлогу догађаја и смерница. *НовоГ свесловенскоГ света, који се етвара, за коју сам заједницу одавно и ја био, и то одавно. Нашао сам се у вртлогу смерница западних демократија, уверен да ће тековине руске револуције бити примљене у целом свету. (жаГор у публици)*

Претседник: *Избацићу оноГа који прави неред тамо. Изволите оптужени Михаиловићу наставити.*

Оптужени Михаиловић: *Нашао сам се пред конкурентском орГанизацијом коју спроводи Комунистичка партија које директно тежи своје циљу. Нашао сам се пред смерницама и тежњама своје сопствене владе. Био сам окружен свим могућним обавештајним службама: Интелигенс сервисом, Гестапоом и свим обавештајним службама света.*

Остао сам војник убеђен да народ треба да да реч на крају. Убеђен сам да сам био на правом путу. Позивао сам новинаре целоГ света и тражио мисију Црвене армије.

Судбина је била немилосрдна према мени када ме је бацила у најтеже вихоре. Много сам хтео, много започео, али вихор, светски вихор, однео је мене и мој рад.

Молим Суд да моје излагање узме у правилну оцену.

Претседник: Данашњи претрес се прекида и наставља сутра једанаестог јула, у 8 часова.

Претрес је прекинут у 23,50 часова.